

Knut Imerslund (red.)

Krysspeilinger IV

Artikler fra Forskningsdagen 2004

Høgskolen i Hedmark
Rapport nr. 2 - 2005

Online-versjon

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I rapportserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres FoU-arbeid og utredninger. Dette omfatter kvalifiseringsarbeid, stoff av lokal og nasjonal interesse, oppdragsvirksomhet, foreløpig publisering før publisering i et vitenskapelig tidsskrift etc.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/>)

Rapport nr. 2 - 2005

© Forfatterne/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 82-7671-452-8

ISSN: 1501-8563

Høgskolen i Hedmark

Tittel: Krysspeilinger IV. Artikler fra Forskningsdagen 2004			
Redaktør: Knut Imerslund			
Nummer: 2	Utgivelsesår: 2005	Sider: 85	ISBN: 82-7671-452-8 ISSN: 1501-8563
Oppdragsgiver:			
Emneord: Johannes-evangeliet, Jesus-skikkelsen, symbol, kunst, det flerkulturelle samfunn, Krl-faget, toleranse.			
Sammendrag: Ved Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Hedmark ble Forskningsdagen for 2004 arrangert torsdag den 23. september. De som ønsket det, fikk i etterkant tilbud om å publisere sitt foredrag som artikkel i høgskolens rapportserie. I denne rapporten presenteres foredragene til de som ønsket å benytte seg av dette tilbudet. Gunner Ljødal har en artikkel om Jesus-skikkelsen slik han framstår i Johannes-evangeliet, og han har skrevet en artikkel om symboler og bilder i kunst med religiøs tilknytning. Sidsel Lied har skrevet en artikkel om hvordan elever i skolen med bakgrunn i det flerkulturelle samfunnets ulike religioner og livssyn møter lærestoffet i Krl-faget, og hvordan deres toleranse utfordres.			

Høgskolen i Hedmark

Title: Krysspeilinger IV. Artikler fra Forskningsdagen 2004.

Editor: Knut Imerslund

Number: 2

Year: 2005

Pages: 85

ISBN: 82-7671-452-8

ISSN: 1501-8563

Financed by:

Keywords: The Johannes-evangelium, The Jesus-character, symbol, art, the multicultural society, the Krl-discipline, tolerance.

Summary: “Forskningsdagen” – a day for the presentation of research and development projects at The Faculty of Education, Hedmark College – was arranged on September the 23th 2004. In addition to the lecture or presentation given on that day, faculty members were invited to submit their lecture as an essay in a report. In this report we present the essays of those who wanted to have their contribution published in a written form. The essays presented in the report show a variety of subject matters, reflecting the different professional backgrounds of the authors. The essays have, however, a common theme, which is due to the fact that the authors are all connected to the same institution of education. This common theme could be defined as “school and education”. In this collection Gunner Ljødal has an essay dealing with the Jesus character such as he is presented in the gospel of John, and he has written an essay about symbols and images in art, connected to religion. Sidsel Lied has written an essay about how pupils in school with a background in the multicultural community are meeting the content of the Krl-discipline, and how their tolerance is challenged. All the essays in this report contain an element of research done by the author of the essay. This research element, be it big or small, is formed as an analysis or an account of a research project. In this way the report is an expression of the research production which is currently taking place at our institution, and which we hope will be of interest to our students, to teachers in various schools and colleges, as well as to the general public.

INNHold

Innhold	7
Tor – en mellomtrinns elev på sporet av toleranse	9
Sidsel Lied.....	9
Hvorfor er Johannes-evangeliets Jesus så påståelig og selvbevisst?	27
Gunner Ljødal.....	27
Teriomorfe bilder i mytologier, religioner, kunst og litteratur.	47
Gunner Ljødal.....	47

TOR – EN MELLOMTRINNSELEV PÅ SPORET AV TOLERANSE

Sidsel Lied

Tema og forskningsspørsmål

Da jeg gikk på folkeskolen i 1950- og 60-årene, var det ingen fra andre kulturer enn den norske eller religioner enn den kristne på min skole. Den mest eksotiske vi hadde i klassen, var en adventist. Hun var spesiell, for hun kom ikke på skolen på lørdager, adventistenes helligdag. Alle visste hvem hun var. I dag blunker vi ikke engang når vi møter mennesker som vi med det blotte øyet kan se kommer fra et annet land eller har en annen religion. Vi er blitt vant til å se mennesker med ulike hudfarger og andre etniske særtrekk. Vi er også blitt vant til å se hijab og muslimske kvinners vide, heldekkende gevanter. Norge er blitt et flerkulturelt og flerreligiøst samfunn, og vi nordmenn – etniske som nyinnflyttede – er inne i en prosess hvor vi sosialiseres inn i et flerkulturelt og flerreligiøst samfunn.

Denne sosialiseringsprosessen skjer ikke uten debatt, og den går ikke smertefritt. Vi skal ikke følge mye med i media for å se det. Vi hører bl.a. om trakassering med rasistiske undertoner, muslimske kvinner som blir mobbet for sin hijab, voksne etniske nordmenn som i generaliserende vendinger ytrer seg som om alle muslimer bruker barn som terrorister, og nyinnflyttede nordmenn som kaller norske jenter med bar mage for horer. Og vi hører og ser det ene debattprogrammet etter det andre, og leser avisinnlegg etter avisinnlegg der det flerkulturelle og flerreligiøse samfunnet er tema.

Også i denne artikkelen er det flerkulturelle samfunnet tema, nærmere bestemt det flerkulturelle og flerreligiøse *skolesamfunnet*. Det mest flerkulturelle faget vi finner i den offentlige grunnskolen læreplanverk, *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)*, er KRL-faget. Det som særpreger lærestoffet i dette faget, er at det er hentet fra et mangfold av kilder innenfor ulike religioner og livssyn. Vi finner flerkulturelle elementer også i andre fag, både i norsk, historie, musikk og

kunst og håndverk, men disse elementene får ikke prege disse fagene på samme måte som de preger KRL.

KRL-faget er under debatt, i likhet med det flerkulturelle samfunnet. Vi har også konflikter rundt faget, både i form av strid rundt fritaksretten på enkelte lokale skoler, i form av nasjonale rettsaker og i form av debatt rundt internasjonale uttalelser. I alle disse sammenhengene er det de *voksnes* stemmer vi hører. Derfor vil jeg nå hente fram stemmer fra *barn*, nærmere bestemt elever i den flerkulturelle skolen og det flerreligiøse KRL-faget. Elevstemmene bærer preg av å komme fra det norske innlandet, nærmere bestemt Mjøsområdet. Jeg fulgte to mellomtrinnsklasser i dette området i halvannet år og samlet inn alt elevene i disse klassene skrev og tegnet i KRL-timene i denne perioden. Elevene jeg fulgte, var både etniske og innflyttede nordmenn. I denne artikkelen flytter jeg altså søkelyset som settes på det flerkulturelle Norge, *fra* makronivået – i denne sammenheng: det norske samfunnet – *til* et av dets mikronivåer: mellomtrinns elever i et KRL-klasserom i Mjøsområdet.

Artikkelen preges av flere elevstemmer, men det er Tors stemme som dominerer. Ved siden av min. For det er jeg som presenterer ham, og det er min tolkning av hans ytringer mine lesere møter. Jeg ser Tor gjennom brilleglass farget av dialogisk og sosiokulturell teori, og av en forståelse av KRL-faget som et fag der bevisstheten om *mangfoldet* av religioner og livssyn er basis og tolkingsramme, der *møtet mellom mennesker med ulike oppfatninger* i tros- og livssynsspørsmål er innfallsvinkelen, der *dialog* er en sentral metode og der *integrerende sosialisering* (se Engen 1989, 1994, 1997) er det pedagogiske hovedmålet for faget (Gravem 2004; Lied 2004, 2005).

Forskningsspørsmål som jeg søker svar på i denne artikkelen, er: Opplever elever at tema som KRL-faget setter på sakskartet, er viktige og relevante for deres hverdagsliv? Hvordan takler de møtet med medelever og lærestoff som gir uttrykk for en tenking som er annerledes enn den de selv står for? Det er altså både møter mellom elever med bakgrunn i ulike religioner og livssyn, og disse elevenes møter med lærestoffet i KRL, jeg har i fokus i denne artikkelen – i min jakt på spor av toleranse hos Tor. Det metodiske grepet jeg bruker i denne jakten, er å lete etter uttrykk for verdier og perspektiver, tanker og meninger som elevene har, i Tors og andre elevers tegninger, skriftlige verbaltekster og multimediale ytringer,¹

¹ Jeg bruker begrepet *ytring* både om språklige uttrykk, tegninger og multimediale uttrykk som er frambrakt for å kommunisere mening. *Multimedial ytring* bruker jeg

og å holde det jeg finner der, opp mot forskningsspørsmålene. Nærmere begrunnelse for valg av teorigrunnlag og analyseguide, og systematisk analyse av Tors (og Nasims) ytringer, finnes i avhandlingen *Elever og livstolkingspluralitet i KRL-faget: Mellomtrinns elever i møte med fortellinger fra ulike religioner og livssyn* (Lied 2004).

Elever og KRL²

Som nevnt ovenfor, samlet jeg ytringer fra 47 elever i løpet av ett og et halvt år. Av disse var det bare fire som ga uttrykk for at de ikke likte KRL, og ytterligere tre som skrev at de syntes faget var ”greit nok”. Even hører til den første gruppen:

Jeg har ikke likt og jobbe med
noen ting av det tulle

”Jeg har ikke likt og jobbe med noen ting,” skriver han. Vi kan ane restene av en fortsettelse av den siste linjen i denne ytringen: ”... av det tulle” skrev han først, men visket dette ut og satte punktum etter ”ting”. Selv uten dette siste har han fått fram hva han tenker om KRL. To av de andre som ikke likte KRL, begrunnet det med sin egen livstolking. De tror ikke på det som legges fram i faget:

Jeg likte best å jobbe med Paulus.
Fordi da tegna vi og hadde det (litt)
morsomt. Men jeg liker ikke krl fordi
jeg er ikke kristen. Men jeg har
ikke noe imot at noen er det.

”Jeg likte best å jobbe med Paulus. Fordi da tegna vi og hadde det (litt) morsomt. Men jeg liker ikke krl fordi jeg er ikke kristen. Men jeg har ikke noe imot at noen er det,” skriver Lovise.

om ytringer som inneholder informasjon som uttrykkes ved hjelp av ulike medier som skrift, tegning/bilde, farger og lignende, og som kombineres til et sammensatt grafisk produkt (for nærmere utdyping av begrepene, se Lied 2004:63-64).

² Innholdet i dette kapitlet er i hovedsak hentet fra Lied 2004 kap. 8 og 6.

Elling er en av de som synes KRL er "greit nok":

Jeg synes at det var best å jobbe med Paulus i K.R.L., for da kunne vi lage plakater og skuespill om han.
 Det finnes 99,9% kulere ting å gjøre, men det var greit nok.

"Jeg synes at det var best å jobbe med Paulus i KRL, for da kunne vi lage plakater og skuespill om han. Det finnes 99,9% kulere ting å gjøre, men det var greit nok," skriver han.

Av mine 47 informanter var det altså bare sju som uttrykte seg negativt om faget. De utgjør dermed en klar minoritet. Av de førti som ga uttrykk for at de likte faget, satte flere sin kunnskap om andre kulturer og religioner i forbindelse med KRL. På spørsmål om hva de synes hadde vært viktigst av det de hadde lært i KRL, svarte f.eks. Gudrun slik:

Jeg regner det er morsomt å lære om nye ting som jeg viste så lite om. Jeg synes krl er morsomt.

"Jeg synes det er morsomt å lære om nye ting som jeg viste så lite om. Jeg synes krl er morsomt." Kirsti skriver: "Islam tror jeg for da lærte jeg litt mer om en annen kultur og religion, dessuten var det litt gøy."

Islam tror jeg for da lærte jeg litt mere om en annen kultur og religion, dessuten var det litt gøy

Fordi elevene selv peker på sammenhengen mellom sin egen flerkulturelle og flerreligiøse kunnskap og undervisningen i KRL i ytringene sine, må den være til stede i deres bevissthet. Om dette ikke er hele forklaringen, er det i alle fall en viktig del av den.

Den muslimske jenta Nasim posisjonerer seg som en som synes religion er viktig i ytringene sine. Det er mye hun lurer på, og hun opplever at lærestoffet i KRL gir henne muligheter til å bearbeide det hun grubler

på: ”Di ti bud. Er ganske morsomt oppgaver å jobbe med de ti bud. For det er ganske mange spørsmål som jeg lurere på”.

1. Hva har du likt å arbeide med i KRL-faget i fjor og i år? Kan du forklare hvorfor du har likt å jobbe med akkurat dette?

Di ti bud, Er ganske morsomt oppgaver å jobbe med de ti bud.
For det er ganske mange spørsmål som jeg lurere på.

Hun sier eksplisitt at hun opplever seg selv som en del av det religiøse landskapet, nærmere bestemt det som har med kristendommen og islam å gjøre. Og hun opplever at lærestoff om disse religionene er viktig, fordi hun er en del av det:

2. Hva er det viktigste du har lært i KRL? Hvorfor er akkurat dette viktig?

Det er kristendom og Muslimer.
Fordi jeg er en del av det.

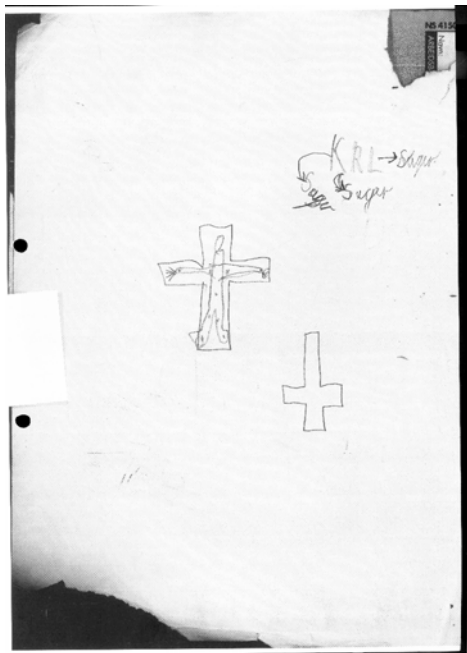
Materialet mitt viser altså at mange elever opplever det religiøse og livssynsmessige mangfoldet de møter i KRL-faget som både viktig og interessant for sin egen del, ikke bare intellektuelt, men også eksistensielt. Dessuten viser det at elevene liker å bli kjent med andres tanker og med andre kulturer enn sin egen. Har de førti elevene som har uttrykt seg positivt om KRL, gjort dette fordi de trodde at de måtte uttrykke seg positivt om faget for å bli en del av prosjektet mitt og bli sitert i bøker og foredrag? Jeg tror ikke det. Russeren Mikhail Bakhtin sier at når en gjør omverdenens ord til sine ved å sette dem inn i sin egen forståelsesramme og sine egne ytringer, så aksepterer en dem og tar ansvar for dem (Bakhtin 1998a:30-35, 1998b:282-294; se også Smidt 2004:32; Lied 2004:55-56). Derfor tror jeg på Even når han sier at han ikke likte å jobbe med noen ting (av det tullet). Jeg tror også på Elling når han sier at han mener det fins 99,9 % kulere ting å gjøre enn å arbeide med KRL. Og jeg tror på dem som sier at de likte faget.

Så langt har jeg vist til elever som enten misliker eller liker faget. Men ikke alle passer inn i dette bildet. Tor uttrykte kraftig aggresjon mot faget da jeg møtte ham i begynnelsen av 6.klasse. Likevel tolker jeg den prosessen jeg mener å finne spor av i ytringene hans, som et uttrykk for at KRL har vært viktig for Tors utvikling av toleranse og for hans forståelse for andres religiøse og livssynsmessige ståsted. Dette vil jeg drøfte i det følgende.

Tors møte med KRL-faget

KRL suger

Tor kan ikke fordra KRL. Det kommer fram i en ytring han laget på eget initiativ i begynnelsen av 6.klasse. Han har plassert den på første innvendige omslagsside i arbeidsboka for faget. Kopien av ytringen nedenfor viser avrevne hjørner og krøllete bokkanter. Dette er trolig en bok Tor har latt kjedsomheten og aggresjonen sin gå ut over.

Tor har tegnet to kors. Det ene er plassert midt på siden. Det er krusifikslignende med en person naglet til. Til høyre og nedenfor dette, ser vi et kors som står opp ned. Den verbale teksten finner vi øverst til høyre på siden. Det sentrale i denne teksten er "KRL". Fra hver av bokstavene går det en pil mot et ord: "suger": K → suger, R → suger, L → suger. Dette er en argumenterende, multimedial tekst som har form av en kritisk meningsytring. Den består av en påstand ("KRL suger"), samt utfyllende verbale og billedlige kommentarer (Lied 2004:172-177). Tor har benyttet kjente symboler og uttrykksmidler i denne multimediale teksten. Men han har brukt symbolene på sin egen måte, og gjort de endringer han har ment er nødvendige for å få fram budskapet sitt. Uansett hvordan en tolker ytringen, representerer den et negativt utsagn om faget på grunn av ordet "suger".

"Suger" er etablert slang i norsk språk i dag. Det kommer fra det engelske "suck", som kan bety alt fra det konkrete suge til det mer abstrakte utsuge, svindle, snyte. Til forskjell fra norske skjellsord, som ofte

er knyttet til religiøse motiver (satan, faen, helvete, steike), er engelske skjellsord (fuck, motherfucker, bitch, son of a bitch) ofte knyttet til sex og underliv. "Suck" er et engelskspråklig skjellsord som gir assosiasjoner til oralsex. Men når skjellsord beveger seg fra engelsk til norsk språk, mister de mye av sin opprinnelige kraft, fordi de ikke kommer fra samme sfære som norske kraftuttrykk gjør. Når Tor her – i sin norske kontekst – bruker slang og sier at både KRL og kristendom, religioner og livssyn suger, er det å betrakte som et entydig negativt utsagn, men det har likevel ikke samme kraft som om han hadde brukt et skjellsord med religiøse konnotasjoner. Det er derfor trolig at Tor med uttrykket "KRL suger" vil si at KRL er drit kjedelig, skikkelig teit eller lignende. Ordet betyr det motsatte av ordet "ruler".

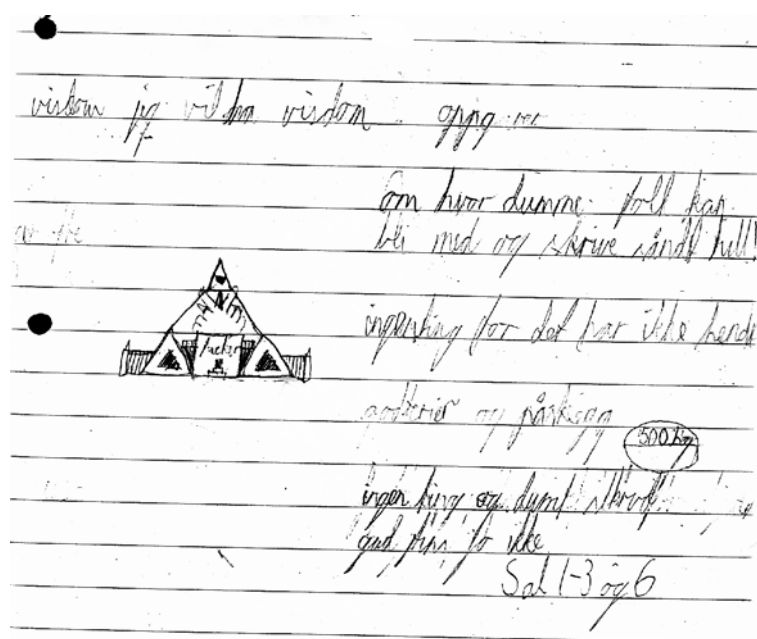
Krusifikset Tor har tegnet og plassert midt på siden, ligner på et vanlig, kristent krusifiks, men han har også tegnet et omvendt kors eller et opp ned-kors til høyre for krusifikset. Det omvendte korset er et klassisk satanistsymbol. Tankegangen bak dette og andre forvrengte kristne symboler som har plass innenfor satandyrkelsen, er at en ikke er fri fra kristendommens grep før en kan le og gjøre narr av denne religionen. Fordi kristendommens grep er så sterkt i vår kultur, trenger en sterke virkemidler for å frigjøre seg fra den. I sort messe, som er en blasfemisk parodi på en kristen gudstjeneste, brukes slike virkemidler i utførelsen av satanistiske riter. Virkemidler som brukes, er f.eks. seksuelle, blasfemiske eller omvendte kristne symboler, samt symboler på nytelse, hat og styrke. Poenget er å sette kristen kult og kristne symboler på hodet (Winje 1999:278-283). Symbolene brukes også i smykker og illustrasjoner³ som allusjoner til satanismen.

Tors to krusifiks kan være uttrykk for en lek med og en fascinasjon for motsetninger og kontraster. Men Tor kan også ha sett opp ned-korset brukt i ungdomskulturen som omgir ham, f.eks. i musikkmagasiner, i Black-, Death- og Goth Metal-sammenhenger og på Internett, og funnet det tøft. Tors ytringer viser at han er sterkt kritisk til kristendommen. Det er derfor ikke utenkelig at den flørtingen med satanistiske symboler som vi ser her, er et uttrykk for hans forakt for kristendommen.⁴ Denne forakten kommer klart til uttrykk i den neste ytringen, som handler om visdom og dumhet.

³ Gjennom ulike satanistiske retningers internettsider kan en f.eks. få kjøpt smykker med bl.a. opp ned-kors og Baphomets segl.

⁴ Mer om Tors bruk av satanistiske symboler, se Lied 2004 kap. 5.

Tor vil ha visdom

Tor har delt denne multimediale ytringen opp i to spalter. Øverst i *venstre spalte* skriver han: "visdom jeg vil ha visdom". Under dette har han tegnet en hvit trekant med spissen opp. Denne trekanten har nye hvite trekanter tegnet inn i hvert hjørne. I den øverste trekanten er det en liten, fargelagt firkant. Inni de to nederste trekantene er det tegnet nye trekanter. De er fargelagte. Mellom de to hvite trekantene er det også tegnet inn en firkant. Øverst i denne firkanten står det "fucker". Mellom den store firkanten og den øverste hvite trekanten ser vi to hender lagt i kors over hverandre. Hendene er knyttet, bare pekefingerne stikker fram. Tre spisser kan anes bak hendene, to bak de bøyde langfingerne, en i mellomrommet mellom de pekende pekefingerne. De kan ligne den øverste og de to sidetrekantene i en stjerne. Er dette Baphomets segl?⁵ Nederst på hver side av den store trekanten er det tegnet noe som ligner et belte eller et gjerde. Tegningen som helhet minner om symboler vi finner i Black-, Goth- og Death Metal-sammenhenger, og den har elementer i seg som vi også finner i satanistisk inspirerte symboler (Lied 2004:183-184).

I denne spalten kommer Tors stemme tydelig til uttrykk. Han sier eksplisitt at han ønsker seg *visdom*. Dette framheves og forsterkes gjennom gjentakelsen av ordet: "visdom jeg vil ha visdom". Siden visdomsønsket er plassert like over tegningen som gir allusjoner til satanistisk symbolikk, er det trolig at det er den typen visdom som kommer til uttrykk i dette

⁵ Om Baphomets segl og enkelte litteraturhenvisninger, se Lied 2004:183-184.

symboluniverset, Tor sier at han ønsker seg. Denne visdommen karakteriseres av forakt for svakhet og forherligelse av styrke, seksualitet, nytelse og lyst (Hartveit 1993:108; Winje 1999:276-282). Men allusjonene til vold og sex som finnes i denne ytringens venstrespalte, kan også signalisere at han er i opprørsdialog med sine omgivelser, og med en kultur der dette ikke representerer vedtatte normer for akseptabel framferd.

Øverst i *høyre spalte* finner vi overskriften ”Oppgaver”. Under den følger Tors svar på lærerens spørsmål:⁶

Hva tenker du når du leser fortellingen om Moses og tornebusken?

”om hvor dumme folk kan bli med og skrive såndt tull!”

Hva sier fortellingen om forholdet mellom Gud og mennesker?

”ingenting for det har ikke hendt”

Hva tenker du når du hører ordet påske? ”godterier og påskeegg”

Hva er budskapet i Salme 23,1-3 og 6? ”ingenting og dumt skrivd! gud fins jo ikke”

Umiddelbart under og etter ordene ”godterier og påskeegg” har Tor tegnet et påskeegg. Inni har han skrevet ”500 hg”.

Bruken av utsagnene ”dumme folk”, ”tull”, ”dumt skrivd”, ”gud fins jo ikke” i denne spalten, gjør at tonen virker nedlatende og utfordrende. Tor gir her klart uttrykk for hva han synes om det kristne fortellingsuniverset og de som tror på dette. Han skriver at det han tenker på når han leser fortellingen om Moses og den brennende tornebusken fra Det gamle testamente i den kristne bibel (spm. 1), er hvor dumme folk kan være når de kan skrive slikt tull. I dette svaret viser Tor et tydelig engasjement: Ytringen avsluttes med utropstegn. Han roper altså ut at fortellingen om Moses og den brennende tornebusk er tull! Dette har ikke hendt, skriver han (spm. 2). Videre skriver han at det han forbinder med påske (spm. 3), er godterier og påskeegg. Punktum. Og budskapet i de aktuelle versene i Salme 23 (spm. 4), er ifølge Tor ingenting. De er dumt skrevet, for Gud finnes jo ikke. Tor signaliserer her forakt for dem som har skrevet de kristne tekstene, og han tar også avstand fra det kristne tekstuniverset.

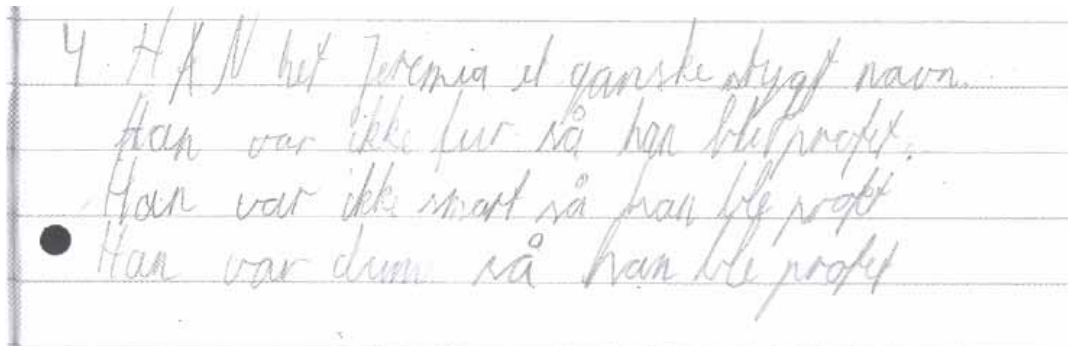
Når høyre spalte knyttes sammen med tegningen i venstre spalte, kan denne multimediale ytringen oppfattes som både utfordrende og aggressiv: Tor vil ha visdom, men det han finner i kristendommens fortellinger, er dumhet, tullskrivning og tro på ting som aldri har hendt. Dette understrekes

⁶ Lærerens spørsmål, som ikke kommer fram i Tors ytring, er her gjengitt i kursiv, mens Tors svar gjengis i anførselstegn.

med en tegning som pga sine symbolske elementer høyner den aggressive temperaturen i ytringen som helhet.

Tor omskriver, vrenger og vrir

Tor vrenger og vrir på ting han finner i den kristne fortellingsverdenen. For eksempel omskriver han det som innefor kristendommen kalles *Det store bud* og som lyder: ”Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand”, med ”Du skal hate synderen gud av hjerte, sjel og forstand” (Lied 2004:188). I en annen ytring gir han Moses og israelittene nye navn som henspiller på do og dritt, nemlig Doses og drittalitene (s. 200-202). Han skriver også nidvers om profeten Jeremia:

”Han het Jeremia et ganske stygt navn

Han var ikke lur så han ble profet

Han var ikke smart så han ble profet

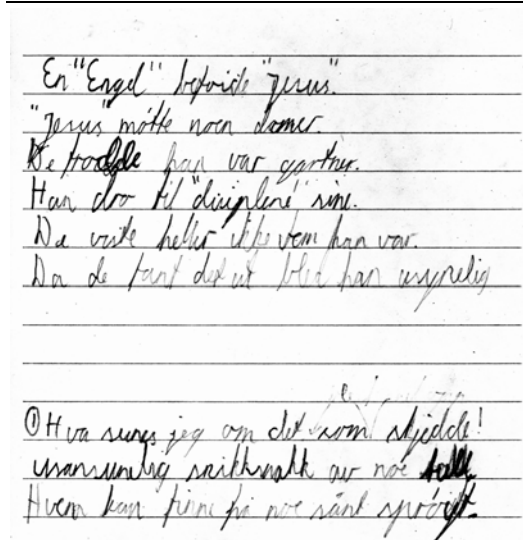
Han var dum så han ble profet”

Tor har brukt gjentakelse som virkemiddel i dette diktet. ”Han var/var ikke ... så han ble profet” gjentas i hver av de tre siste diktlinjene. Variasjonen i diktet kommer til syne i form av påstander om *hva* han var/ikke var. De siste tre linjene er variasjoner over samme tema: ikke lur, ikke smart, dum. Første linje skiller seg ut fra dette mønsteret i form, men temaet er beslektet med de andre tre linjene. Diktets innhold avslører at Tor synes Jeremia er dum. Han sier sågar eksplisitt at dumheten hans er *grunnen* til at han ble profet: ”Han var ikke lur/ikke smart/dum *så* han ble profet” (min kursivering) skriver han.

Påstanden om at det å være profet, er å være dum, og at Jeremia var profet fordi han var dum, trer klart fram i dette diktet. Denne påstanden må ses på bakgrunn av hva Tor mener det er å være klok eller vis. Det sier han ikke her. Jeg kan trekke inn det Tor har sagt i *andre* tekster, for å prøve å finne ut hva han mener i *denne* teksten. Det er ikke en udelt akseptabel

framgangsmåte. Tor er et barn i utvikling, og det han sier i én tekst, kan bli motsagt eller nyansert i en annen, f.eks. fordi han har skaffet seg ny kunnskap eller nye erfaringer, eller fordi han har ombestemt seg – kanskje bare for en tid. Dersom jeg likevel skal trekke inn andre av Tors tekster for å finne ut hva han kan mene med visdom, vil jeg både peke på hans utdyping av hva visdom er i teksten om visdom ovenfor, og hans stadige kritikk og latterliggjøring av kristen tenking og deler av kristendommens fortellingsunivers. Det kan synes som om at Tor vil si at visdom er å være motstander av kristendommen. Selv om det kan settes spørsmålsteget ved en slik sammenligning, vil jeg likevel foreslå dette som bakgrunn for påstanden om at Jeremia er profet fordi han er dum. Det kan synes som om Tor sier at det å være klok og vis, er å unngå å la seg styre av den kristne Gud eller av kristen tenking og kristne verdier. Jeremia lar seg styre av Gud, slik alle de gammeltestamentlige profeter gjorde. Derfor er han, i Tors øyne, verken lur eller smart, men dum, slik de andre profetene også var.

I dialogen med fortellingen om Jeremia posisjonerer Tor seg altså som en kritiker og forakter av profeter generelt og Jeremia spesielt. Dette går på tvers av både tradisjonell jødisk, kristen og muslimsk tenking om profeter. I kristendommen – som i islam og jødedom – er det å være profet forbundet med tillit og ære. De forstås som utsendinger og sendebud fra Gud. Når Tor i diktet håner Jeremia, er han altså i konflikt med tradisjonell tenkning om det å være profet. Det som i denne tenkningen regnes som en ære, framstiller Tor som en skam, eller som uttrykk for dumhet. Han er altså i kritisk dialog med det tankegodset som læreboka i KRL presenterer som kristent tankegods. Dette faller sammen med lignende dialoger vi har sett ham i med kristendommen i andre ytringer, og som vi også ser ham i i møte med den nytestamentlige fortellingen om Jesu oppstandelse. Her skriver han:

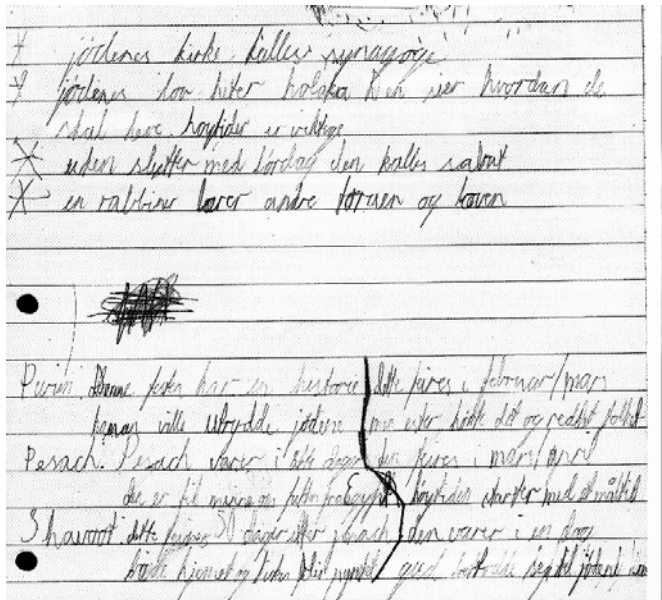
”En ”Engel” befri ”Jesus”. ”Jesus” møtte noen damer. De trodde han var gartner. Han dro til ”disiplene” sine. De viste heller ikke hvem han var. Da de fant det ut ble han usynlig. 1) Hva synes jeg om det som skjedde! usansunlig snikksnakk av noe tull. Hvem kan finne på noe sånt sprøyt.”

Denne verbalteksten består av to sjangrer. Den første tekstdelen er et sammendrag av fortellingen om Jesu oppstandelse fra den kristne bibel, den andre er en meningsytring. Sammendraget gir en informert, oversiktlig og saklig framstilling av fortellingen Tor har hørt, og viser en elev som er i stand til å trekke ut hovedpoeng i det lærestoffet han møter. Men sammendraget har også trekk av meningsytring. Tor setter nemlig tre av de bærende ordene i teksten i anførselstegn, nemlig ordene *engel*, *Jesus*, *disiplene*. Jeg tolker ham slik at han dermed signaliserer at han tar avstand fra det ordene signaliserer, at han mener de ikke er uttrykk for noe som er sant, og at de ikke kan oppfattes som noe annet enn sprøyt. Han bruker altså anførselstegn for å uttrykke at når fortellingen snakker om en engel, er slikt snakk ”usansunlig snikksnakk av noe tull” og noe ”sprøyt”. Det samme gjelder for omtalen av Jesus og disiplene. Tor mener at fortellingen ikke er troverdig og at den ikke har dekning for å bruke ordene engel, Jesus og disiplene slik den gjør.

Meningsytringen i tekstens andre del, er engasjert og aggressiv. Tor setter utropstegn etter første setning. Han roper altså ut: ”Hva synes jeg om det som skjedde!” Vi kunne ventet oss et spørretegn, men Tor har valgt utropet i stedet for spørsmålet som form. Dette gir signal om engasjement. Deretter følger samme type vurdering av fortellingen om Jesu oppstandelse som han ga av fortellingen om Moses og den brennende tornebusken: Dette er tull.

Tor i endring

Men det skjer noe med Tors ytringer etter hvert. Det viser de tekstene han skriver når de lærer om jødedommen. Når han skal skrive ned fakta om denne religionen, skriver han f.eks.:

” jødernes kirke kalles synagoge. jødernes lov heter halaka. Den sier hvordan de skal leve. høytider er viktige. uken slutter med lørdag den kalles sabbat. en rabbiner lærer andre toraen og loven”. – ”Purim: Denne festen har en historie. dette feires i februar/mars. haman ville utrydde jødene men ester hørte det og reddet folket. Pesach: Pesach varer i åtte dager. den feires i mars/april. den er til minne om flukten fra Egypt. høytiden starter med et måltid. Shavuot: dette feires 50 dager etter pesach. den varer i en dag. både hjemmet og kirken blir pyntet. gud betrodde seg til jødene”

Teksten er todelt. Den første delen handler om jødisk religiøs lov. Den andre delen er en omtale av tre viktige fester innenfor jødedommen: purim, pesach og shavuot. Begge tekstdelene er refererende og beskrivende sakprosaetekster. Tor går her inn i rollen som pliktoppfyllende elev som svarer på spørsmål og henter fram informasjon av tilgjengelige kilder, her representert ved læreboka. Han er altså i dialog med skolesjangeren ”svar på spørsmål og finn den informasjonen du trenger i læreboka”. Han tolker sjangeren med bakgrunn i de erfaringer han har med denne sjangeren fra før, og de tolkningsrammer han har. Og han lykkes med det han gjør. Selv

om tekstdelene er korte, er de poengterte, og informasjonen han presenterer, er sentral.

Stemningen i teksten er avslappet refererende. Vi finner ikke noe av aggressiviteten som var til stede i Tors ytringer i møte med kristendommen her. Han synes å se på jødene utenfra, og han refererer til dem som ”de” og ”jødene”. Det er ikke noe i teksten som peker på at den har personlig relevans for ham. Han hører ikke til blant ”de”. Teksten uttrykker ikke engasjement, verken positivt eller negativt. Det er en saklig og nøktern tekst. Forskjellen fra ytringene han laget i møte med kristendommens fortellingsunivers, er markant.

Når Tor mot slutten av året skal fortelle meg hva han har likt best å jobbe med i KRL og hva han finner viktigst i faget, skriver han: ”Jeg har likt å jobbe med mål⁷ best for det er i allefall sant. – Jeg synes mål er det viktigste. mål er viktig fordi det er det eneste som er fakta.”

1. Hva har du likt å arbeide med i KRL-faget i fjor og i år? Kan du forklare hvorfor du har likt å jobbe med akkurat dette?

Jeg likte og jobbe med mål best
for det er i allefall sant

Her ser vi at det som er viktig for Tor, er å finne ut hva som er sant og fakta. Og det han definerer innenfor rammen av dette, liker han å jobbe med. Dette kommer fram også i neste ytring, som er svar på spørsmål tre fra meg. Der kommenterer han et bilde som framstiller Jesus som gjør den blinde Bartimeus seende, en fortelling fra den kristne fortellingsverden: ”Det virker ikke serlig sant men man får tro hva man vil. – Jeg tror ikke på det – Det som er fint med den som fant på krl er at vi feirer eks: jul og påske,” skriver Tor.

Det virker ikke serlig sant men man får tro hva man vil,

Jeg tror ikke på det

Det som er fint med den som fant på krl er at vi feirer eks: jul og påske

I alle tre svarene er det altså *det som er sant* som er hovedtema. Tor sier her eksplisitt at han mener at det som er ”fakta” og ”sant” er viktig, og at han ikke synes at fortellingen om Jesus som helbreder en blind mann,

⁷ Tors klasse jobbet med *Mitt valg* og det å sette opp mål for arbeid og liv høsten i 7. klasse.

høres særlig sann ut. Han framhever det siste spesielt ved å plassere setningen ”Jeg tror ikke på det” alene på linjen og midt på siden. Setningen fanger derfor leserens oppmerksomhet (jfr. Aronsson 1997 om aksentuering gjennom sentralisering). Men disse påstandene inneholder ingen uttrykk for aggressivitet. Tvert imot: I denne teksten finner vi elementer som ikke har vært til stede i noen av Tors ytringer før. Det ene er toleranse overfor andres tro og meninger. Det andre er et forsøk på å finne noe positivt i andres meninger.

Hva har skjedd med Tor?

Hva har skjedd med Tor? Teksten ovenfor viser at han har forstått at det er ulike måter å tenke på, og han mener at det er ok: ”Man får tro hva man vil”. Han signaliserer altså en toleranse for de som tror annerledes enn han selv gjør. Han kan til og med uttrykke seg positivt om de som har ”funnet på KRL”! Han klarer også å uttrykke sin uenighet med og opposisjon mot kristen tenking og det kristne fortellingsunivers, uten å ty til aggressive uttrykk og symboler. Det synes altså å ha skjedd en endring i Tors holdninger til det å tro og tenke forskjellig. Denne endringen kommer fram både gjennom fravær av aggresjon, et eksplisitt utsagn om at det er akseptabelt å tro det man vil, og et forsøk på å finne positive sider ved meningsmotstanderne. Dette står i klar motsetning til det han har sagt tidligere, og som viser at faget ikke har stått særlig høgt i kurs hos ham.

Det synes å være viktig for Tor å vise at han tar avstand fra mye av den tenkningen som kommer fram i det kristne fortellingsuniverset. Han kritiserer kristen gudstro, og han kritiserer både kristen forståelse av hva som er visdom, og kristen forståelse av hva som er bra og godt. Dette gjør han med engasjement. Kritikken har blant annet kommet til uttrykk gjennom flørt med den absolutte motsetningen til kristen tenkning, nemlig satanistisk tenkning. Betyr flørten med satanistisk tankegods at Tor er satanist? Jeg mener ikke det. Tor gir i mange av tekstene sine uttrykk for at han er i opposisjon, og han går til angrep på det som helt tydelig har satt preg på tradisjonell tenkning om verdier og normer i norsk kultur, nemlig kristen tradisjon. Satanismen er en tydelig opprørsideologi med særlig front mot kristendommen (Winje 1999:289). Den går imot kristent menneskesyn, etikk, kult og livsfølelse, og har som mål å hjelpe mennesker til å frigjøre seg fra kristendommens grep. Det er mulig at Tor velger å bruke elementer fra det satanistiske symboluniverset fordi de viser til et

fullt ferdig konsept for opprør, både mot kristendommen som livstolkning, og mot den kulturen Tor har vokst opp i. Ved å stå fram som en som kjenner og anvender aggressiv symbolikk med sterke allusjoner til satanistisk tenkning, posisjonerer han seg som en som er i opposisjon. Slike signaler på opposisjon kan også være et ledd i Tors dialog med sine medelever, en måte han bruker for å knytte seg nærmere til andre i klassen som er i opposisjon til den tradisjonen de fleste av dem har bakgrunn i, nemlig kristendommen. Men Tor er ingen satanist. Jeg har helt bevisst omtalt Tors bruk av satanistiske symboler som *en flørt* med satanismen og dens symbolverden i denne artikkelen. Når jeg sier at Tor ”flørter” med satanismen, mener jeg her at han er nysgjerrig på satanismen og synes at den ”ruler” (se nedenfor), men at han er mer opptatt av enkeltelementer, enkeltideer og det som er ”tøft” med denne livstolkningen enn av helheten. Det innebærer også at jeg mener at han ikke er medlem i noe organisert satanistisk fellesskap, og at interessen er mer en ungdomslek med opprørsk undertone enn alvor.

Endringen i Tors måte å framstille de som tror annerledes enn ham selv på, kom ikke plutselig. Hans tekster om jødedommen, blant andre (se Lied 2004), signaliserer at Tor har vært inne i en endringsprosess som har gått over noen tid. Ifølge læreren hans forsto Tor etter hvert at andre livstolkningstradisjoner enn den kristne ble oppfattet som akseptable i skolens KRL-undervisning, og at ”man får tro hva man vil”. Dette synes å ha endret hans oppfatning av faget. Tors siste tekst synes å bekrefte dette. Det kan synes som om det er disse erfaringene som gjør at han både kan si hva *han* tror på, erkjenne at andre kan tro noe annet, og samtidig se positive sider ved andre posisjoner enn hans egen. Møtet med det religiøse og livssynsmessige mangfoldet i KRL synes altså å ha vært toleranseskapende for Tor.

Konklusjon

Hva blir så svarene på de to spørsmålene jeg stilte innledningsvis: Opplever elever at tema som KRL-faget setter på sakskartet, er viktige og relevante for deres hverdagsliv? Hvordan takler de møtet med medelever og lærestoff som gir uttrykk for en tenkning som er annerledes enn den de selv står for?

De fleste av elevene jeg møtte, opplevde møtet med det religiøse og livssynsmessige mangfoldet som viktig. Noen få var ikke interessert i

denne typen stoff i det hele tatt (jfr. Even). Et par andre var bare sånn måtelig interessert (jfr. Lovise og Elling). Men majoriteten fant KRL-stoffet interessant. Noen karakteriserer til og med faget som morsomt. Både fordi de lærer om hva andre tenker, tror og mener (jfr. Gudrun, Kirsti og Nasim), og fordi de opplever denne kunnskapen som et viktig redskap til å dykke ned i egne funderinger og spørsmålsstillinger (jfr. Nasim). Slik jeg leser Tors ytringer, ble faget spesielt betydningsfullt for ham. Det syntes å ha initiert en utvikling fra aggresjon til gryende toleranse.

Ingen av mine informanter gikk fra møtene med det religiøse mangfoldet med skepsis til det andre tenkte, det som var forskjellig fra deres egen hverdagserfaring og forståelseshorison. Mangfoldet de møtte kunne nok skape refleksjon, kritisk vurdering og engasjement, men det er noe av det som er målet for opplæringen i norsk skole (f.eks. L97:21-25). I sin jakt på spor av en ny tid gikk elevene jeg fulgte andres tanker i møte med nysgjerrighet og åpenhet. Selv Tor konstaterte at en får tro hva man vil, selv om han er nøye med å presisere at han selv ikke tror på noen religion.

Flere av mine informanter forklarte sin kunnskap om andre kulturer og religioner med opplæringen de hadde fått i KRL. Jeg mener at dette er en opplysning det kan være verdt å ta med seg inn i ulike debatter i vårt samfunn i dag, både debatten om det flerkulturelle samfunnet og om KRL-faget. Den viser nemlig at kunnskap om og erfaring med det som er fremmed og ukjent, er med på å dempe skepsis og fordommer, og at elevene selv mener at de får slik kunnskap og erfaring i KRL-faget.

Litteraturliste

- Aronsson, Karin: *Barns världar – barns bilder*, Natur och Kultur, Stockholm 1997
- Bakhtin, Mikhail: *The Dialogic Imagination. Four Essays*, Michael Holquist (red.), oversatt av Rasmus T. Slaattelid, Ariadne Forlag, Bergen 1998 (1998a)
- Bakhtin, Mikhail: *Spørsmålet om talegenrane*, oversatt og med etterord av Rasmus T. Slaattelid, Ariadne Forlag, Bergen 1998 (1998b)
- Engen, Thor Ola: *Dobbeltkvalifisering og kultursammenligning. Utkast til en oppdragelses-, læreplan- og planleggingsmodell*, Oplandske bokforlag, Vallset 1989

- Engen, Thor Ola: "Integrerende sosialisering i majoritetens skole?" i T.O. Engen m fl, *Like muligheter? Migrasjonspedagogikk i videregående skole*, Ad Notam Gyldendal, Oslo 1994
- Engen, Thor Ola: "Det nye kristendoms- og livssynsfaget sett fra en minoritetspedagogisk synsvinkel" i *Prismet* 6:97, Universitetsforlaget/ IKO, Oslo 1997
- Gravem, Peder: *KRL – et fag for alle? KRL-faget som svar på utfordringer i en flerkulturell enhetsskole*, Oplandske Bokforlag, Vallset 2004
- Hartveit, Karl Milton: *Djevelen danser. Satanisme Magi Okkultisme*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo 1993
- Lied, Sidsel: *Elever og livstolkingspluralitet i KRL-faget: Mellomtrinns-elever i møte med fortellinger fra ulike religioner og livssyn*, Høgskolen i Hedmark, Rapport nr. 11 – 2004, Elverum 2004 (avhandling for graden Ph.D.)
- Lied, Sidsel: "Forholdet mellom elev og lærer i KRL-faget: Et asymmetrisk eller et dialogisk forhold?", referee-artikkel i *Prismet* 1/05, IKO-forlaget, Oslo 2005
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)*, Nasjonalt Læremiddelsenter (NLS), Oslo 1996
- Smidt, Jon: *Sjangrer og stemmer i norskrommet – kulturskaping i norskfaget fra småskole til lærerutdanning*, Universitetsforlaget, Oslo 2004
- Winje, Geir: *Fra Bønn til Magi. Nye religioner og menneskesyn*, HøgskoleForlaget, Kristiansand 1999

HVORFOR ER JOHANNES-EVANGELIETS JESUS SÅ PÅSTÅELIG OG SELVBEVISST?

Gunner Ljødal

Johannes-evangeliets Jesus er så påståelig og selvbevisst – ved sine provoserende taler og handlinger – at han vinner gjenklang og blir forstått av mennesker først i vår tid.

Det jeg prøver å si med tittelen på dette foredraget, er noe som i hele mitt voksne liv har forundret meg, nemlig at ingen i særlig grad har sett på Jesus som det selvbevisste, kraftfulle og provoserende menneske han må ha vært i sin samtid. Jeg konsentrerer meg i det vesentlige om hans sanne, konkrete og menneskelige side, slik det står å lese i evangeliene. Jeg trekker ikke inn formhistorie eller forfatterspørsmål, men lar teksten tale for seg.

Innledningsvis kommer jeg til å ta utgangspunkt i Johannes-evangeliets tiende kapittel, og kommer underveis til å vende tilbake til dette kapittelet, for å gi en forholdsvis utførlig kommentar til flere av de ting som sies der. Til slutt vil jeg forsøke å oppsummere det hele, og samtidig prøve å svare på den problemstillingen jeg har reist i og med foredragets tittel.

1. Den gode hyrde (Joh.10:11)

Når Jesus i Joh. 10 sier han er den gode hyrde, var det egentlig meget provoserende sagt. Enda verre er det at han faktisk peker på seg selv og sier dette: ”Jeg er den gode hyrde” (i vers 11). Han var en forholdsvis ukjent, selvlærd mann fra Galilea, et sted på kartet med et blandingsfolk, og med få sant troende jøder. Hør bare på den spott og hån som er knyttet til Galilea-navnet i Joh.7:40-52:

Noen i folkemengden sa da de hørte hans ord:

Dette må være profeten.

Nei, det er Messias, sa andre.

Da sa noen: Messias kommer vel ikke fra Galilea. (I versene 40-41)

Nikodemus ... sa da:

Vår lov dømmer vel ikke en mann før han er blitt forhørt og en vet hva han har gjort?

Er kanskje du også fra Galilea? svarte de.

Gransk etter, og du vil finne at ingen profet kommer fra Galilea. (I versene 50-52)

Vi ser også av dette stedet i Johannes at det var fariseerne og rådsherrene (i versene 47-48) som var hyrdene for det jødiske folket, ikke en plutselig opptredende og spontant provoserende mann fra provinsen! Og det var ingen tvil om at `overhyrden` var Gud Jahve, som det heter i Jesaja 40:10-11:

Som hyrden skal han gjete sin hjord

og samle lammene i sine armer.

Han skal bære dem ved barmen

og lede deres mødre varsomt.

Eller vi kan se på den profeten som var meget viktig for Jesus, eksilprofeten Esekiel. Han profeterte mellom 590-570 f. Kr. Det ser nesten ut til at Jesus har «pugget» hans kapittel 33 og 34. I vår sammenheng er det særlig kapittel 34 som er viktig. I dette kapittelet tar Esekiel opp hvem som er dårlige hyrder, og hvem som er gode hyrder for jødefolket. Han har noen harde ord mot de dårlige hyrdene, de jødiske lederne, som skal bli stilt til ansvar for `overhyrden` Gud Jahve. Vi kan også se på salme 23 i Gt, hvor det heter: «Herren er min hyrde, jeg mangler ingenting». Dette er en av de mest siterte salmene fra Gt i våre gudstjenester, andakter, bryllup og begravelser.

2. De jødiske lederes raseri (Joh.10:20-21)

Jødernes raseri mot Jesus må sees mot dette bakteppet fra Gt, som er skissert foran. Mot dette bakteppet blir Jesu ord, ”Jeg er den gode hyrde”, mer enn provoserende. Det lyder blasfemisk for jødene. Dette kan vi se ut fra den betegnelsen jødene bruker for å omtale Jesus. De bruker ordet demon og mener med dette at Jesus er besatt av en demon, en ond ånd. (Det greske ordet for demon er `daimon`, som også kan bety `stemme`.) Ut fra dette forstår vi at Jesus må ha uttrykt seg meget sterkt for å vekke slike reaksjoner, noe det er en rekke eksempler på i Johannes-evangeliet. La oss for eksempel se på kapittel 9:35-38. Her levner Jesus ingen tvil om sin identitet, hvem han anser seg å være. Han er «Menneskesønnen». Det er menneskelig talt meget sterkt gjort av ham. Men legg også merke til at han sier: ”Den som har sett meg har sett Menneskesønnen”. I kapittel 10:36 går han så langt som å si ”Jeg er Guds sønn”. Vi kan godt forstå at jødene ble rasende på ham (som vi kan lese i kapittel 8:59 og 10:31), ja, at de vil steine Jesus til døde på grunn av hans uttalelser.

Etter alle disse provokasjonene er det ikke rart at jødernes raseri kommer helt opp i dagen, og at de anklager ham for gudsbespottelse. Der sier de til ham: ”Du som er menneske, gjør deg til Gud” (i vers 33). I kapittel 5:16-18 står nemlig dette å lese om Jesus: ”.. han kalte Gud sin egen Far og gjorde seg dermed lik Gud”. Her er vi inne ved kjernen til det raseriet Jesus vakte rundt seg i datiden, ja, inne ved selve ”pulsene” i det som skjedde, i det han sa og gjorde. (På gresk heter Jesu ord og gjerninger ”logia”.)

Nå var det slik at Jesus så på de jødiske lederne som ”blinde” (Jfr. Joh 9:40-41). Og i og med det som er sagt i Joh.10, har det blitt prekært og farlig for Jesus, han kan ikke gå fritt hvor han vil lenger. Det var mange som i lengre tid hadde murret og knurret mot ham. Det kan vi lese i blant annet Joh 6:41-43. Jesus ber dem holde opp med denne murringen, ser vi på det nevnte stedet. Men det hjalp ikke. Jesus ville heller ikke gi seg uten sverdslag, som det heter. Det ser vi på hans påståelige, selvbevisste og overlegne holdning i Joh.10.

3. Jesus som sant menneske og lærer (Joh.10:6, 34)

Her må vi huske på at jødene ut fra det som nå er trukket fram, selvfølgelig hadde rett i at han var et menneske. Eller et sant menneske, som vi pleier å si. Og Jesus benekter heller ikke dette i Joh.10. Dette med sann menneskelighet skal vi i denne sammenheng gjøre til et viktig poeng. Jeg vil fremheve det følgende:

- han var et menneske som deg og meg på alle vis.
- med foreldre (som jødene kunne navnene på) og minst 6 søsken. (Mt. 13:53 flg.)
- han hadde blitt avlet som oss (ellers ville han ikke vært sant menneske)
- han lå i mors mage og ble født på naturlig vis, som alle andre.
- er ikke dette Jesus, Josefs sønn? sier de i Joh. 6:42...
- allerede i Joh. 1:45 hadde det blitt sagt: ”Det er Jesus fra Nasaret, Josefs sønn”.
- Maria er nedtonet mht. å nevne hennes navn i Joh. evg. - i Joh. 2 hører vi om `Jesu mor`, ja, selv ved korset i Joh. 19:25 nevnes hun `bare` som `hans mor`.

Derfor, rent menneskelig talt, kunne jødene ha rett: Han var et menneske. Jesu provokasjon topper seg i Joh.10:30 når han sier: ”Jeg og Far er ett”. Men før dette hadde han sagt mange andre ting som allerede hadde vekket adrenalinet hos de jødiske lederne. Jeg nevner noen av de viktigste: ”Jeg er det levende vann” (i Joh 4:10-14), og ”Jeg er livets brød” (i Joh 6:35). Som kommentar til disse to utsagnene kunne vi si at vann og brød er grunnleggende symboler, helt fra Moses av. De fremstår som bilder på `læren`. Vi husker vannet fra klippen (Jahve)... eller manna, brød fra himmelen, fra Gud Jahve, i ørkenen. Manna er for øvrig tatt opp av Jesus i Joh 6. Han hadde flere slike utsagn:

- Gud er ånd (og skal tilbes i ånd og sannhet) i Joh 4:23-26, eller altså: Far er ånd, og når Far er ånd er også han, altså Jesus, fylt av fars ånd. (En liten kommentar her: Det greske ordet `pnevma`, som det hebraiske `ruak`, begge betyr `luft, ånde, pust, ånd`)
- Jeg er verdens lys, i Joh 8:12.

Som kommentar kunne vi si at egentlig kunne ingen annen enn Gud Jahve være `verdens lys`. Dette utsagnet kom han med like etter at han hadde skrevet med fingeren i jorda, og således vist sin solidaritet og sin samhörighet med den kvinnen som jødene hadde grepet, som de sa, i hor (Joh 8). Her hadde han vist sin solidaritet med kvinnen, `synderinnen`, eller med synderen i oss, ja, og vist sin samhörighet med det jordiske i oss alle, vårt kjøtt og blod, vårt `sarks` og `haima`, for å snakke med Jesus (Jfr. til Peter i Mt 16:17).

Her ser vi det forunderlige at læreren Jesus er på høyde med det greske i samtiden, ja, på en forunderlig måte ser han på seg som en representant for de 4 grunnelementene: jord og lys (kap.8), vann og luft (kap 4). Hertil kunne vi ha tatt opp Sigmund Mowinkels forklaring på prest, eller `komær` som det heter på arameisk (Jesus eget morsmål). Men vi kan nøye oss med å si at dette ordet `komær` betyr en som er `brennende, het, hissig, ivrig og engasjert`, slik faktisk Jesus er her, spesielt i Joh.10.⁸ Vi kunne også ha trukket inn Jacob Jervells Ingen har større kjærlighet, fra Johannesevangeliets Jesusbilde, der han sier: "Jesus er hvor hans ord er. Han er ett med sitt ord", for "hvor Jesus er, der er han selv."⁹

De foran nevnte utsagn av Jesus kunne kanskje være greie for en fra den gresk/hellenistiske verden å ta til seg; verre var det nok for jødene, for de tenkte i helt andre baner når Jesus sa slike ting. De syntes nok han ble vel stor av seg som en «jeg-sentrert» lærer! Som gjorde seg lik Gud!

4. Exodus-prinsippet i jødisk lære (Ex 3:14)

Her må vi skyte inn at når Jesus bruker alle disse "Jeg er"-utsagn, så refererer han til Exodus 3:14 der Gud Jahve for og til Moses sa at han er å forstå som "Jeg er den jeg er". Dette kalles Exodus-prinsippet. På en måte har Jesus sagt dette på en enklere måte i Joh 10:30 når han sier: "Jeg og Far er ett". Eller i Joh 10:38: "Jeg er i Far og Far er i meg."

Nå er det slik at Jesus – gjennom hele Johannes-evangeliet – suverent bruker "jeg er"-formularet eller Exodus-prinsippet. Han plasserer seg slik

⁸ Sigmund Mowinckel i en artikkel i *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* (ZAF) 36, 1916 ss. 238-239.

⁹ J. Jervell: Ingen har større Kjærlighet... fra Johannesevangeliets Jesusbilde. Oslo 1978, s.72.

suverent, egenmektig og meget selvbevisst inn i dette formularet eller prinsippet. Dette gjør han ved å bruke det første ”Jeg er” fra Ex. 3:14 på seg selv, og så fylle ut med ulike bilder og symboler i den andre delen av formularet, i det andre ”Jeg er”. På denne måten gjør han et pedagogisk grep (som vel er både psykologisk og teologisk velfundert fra hans side), som anskueliggjør `hans liv og lære`, det som på gresk kalles `logia`.

Vi har allerede berørt noen av disse ”bildene” eller symbolene han ”putter” inn. Bilder som vann, brød, ånd, lys, og vi kan tilføye 7 forskjellige andre utsagn:

- Jeg er døren
- Jeg er den gode hyrde, begge i Joh 10.

Det er to nokså konkrete bilder i denne hans lignelse (Joh 10:6), men Johannes føyer til: ”De skjønnte ikke hva det betydde” (vers 6). For lignelsene brukes her ordet `paroimia`, som kan bety `ordspråk, bilde, lignelse`, men grunnbetydningen er at det er ”noe som finnes ved siden av veien”.¹⁰

Jesus sier også:

- Jeg er veien.
- Jeg er livet.
- Jeg er sannheten.

Alle er å finne i Johannes-evangeliet 14:6. De er noe mer abstrakte, men begrepet `veien` kan være konkret nok, og kristendommen ble jo i urkirken bare kalt men dette navnet. (Se Acta 9:2 og 22:4.) Veien omtales der som ”denne lære”. Men Jesus er også i en annen sammenheng ganske konkret:

- ”jeg er vintreet, dere er grenene” (Joh 15).

Til slutt skal vi nevne at han også sier:

– ”Jeg er oppstandelsen og livet” (Joh 11:25, her brukes de greske ordene `anastasis` og `Zoe`, i Joh 1:4 brukes også `Zoe`). Når derfor jødene anklager ham – som i Joh 10:34 flg.– svarer han noe nonchalant på dette ved å vise til at ”står det ikke skrevet i deres egen lov, at dere er guder”

¹⁰ Denne forklaringen finnes i «Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament», s.223 til Joh 10:6

(Salme 82:6). M.a.o., de som mottok Guds ord, de kan kalles guder, og så sier Jesus: ”Skriften kan ikke settets ut av kraft” (i vers 35). Og således mener han at både han og de andre, som tar imot Guds ord, de har rett til dette navnet. Vi forstår at dette er en jødisk religionsdebatt på denne religions premisser! Men Jesus er ingenlunde en taper i denne åndskampen, i lærespørsmål er han et ess, en ener!

5. Jesu identitet (Joh 14:8-9)

En ting vil jeg klart poengtere før vi går videre. Og det er at Jesus ikke blir mindre ved at vi så sterkt har understreket hans menneskelighet og hans medmenneskelighet i Joh 10. Tvert imot blir han større ved det. Hans selvbevissthet som menneske var enorm, slik kan en også se det når han sier: ”Jeg og Far er ett”. Eller som han sier i Joh 14:8-9: ”Den som har sett meg, har sett Far.” Han snakker selvfølgelig i disse sammenhengene om sin åndelige/himmelske Far. Her kan vi si han har lært oss å be til ”Far vår”, altså Fadervår, i Lukas 11. Far, hvis egennavn altså var ”JAHVE”, og hertil bør vi sette inn den definisjonen som Moses har gitt til ettertiden i og med Exodus-prinsippet, Ex 3:14: ”Jeg er den jeg er”. Søren Kierkegaard oversetter det på sin måte slik: ”Jeg blir den jeg blir”. En oversettelse som er fullt mulig ut fra det hebraiske språket.

Jesus bruker denne ”identitetssetningen” skjult eller åpenlyst en rekke steder i Johannes-evangeliet. Det er også nedslag av denne Jesu bruk av Gudsnavnet i Synopsen, se f.eks. Mt 11:25-27: ”Ingen kjenner Sønnen uten Far, heller ikke kjenner noen Far uten Sønnen og den som Sønnen vil åpenbare det for.” Dette Matteus-sitatet bekrefter at det først og fremst er ”Jesu egen tale, egen røst” vi hører via Johannes-evangeliet, som hans nære venn og slektning (Joh 15:13-14), ”han som Jesus hadde kjær” (Joh 13:23), nemlig Johannes, har formidlet det til oss. For det er denne røsten vi hører på det nevnte Matteus-stedet og andre lignende steder i Synopsen.

I selve navnet Jesus ligger også hans identitet skjult. Fordi navnet betyr: ”Jahve er frelse”, og når Jahve defineres som ”jeg er den jeg er” (etter Moses), så sier Jesusnavnet oss at det er når ”jeg er” blir ”jeg er” at frelse, helhet, enhet og identitet i eget vesen, er til stede i Jesus-skikkelsen. Derfor er det så å si et program som ligger i ”navnet” Jesus. Programmet at ”Fars vilje” (”Jeg er”, jfr. i Fadervår, ”... skje din vilje”) skal bli konkret og

synlig i sønnen ("Jeg er", jfr. bruken av Menneskesønnen i Mk og Joh evg.). Denne identiteten bekrefter Jesus også på andre steder i Johannes-evangeliet når han f.eks. i Joh 13:19 sier at "Jeg er Han" (Og i Joh 8:28). Det er en rett fram måte å slå fast sin identitet på. Dette er sann kristendom, slik Jesus har lært oss den. Jesus Kristus betyr "Jeg er den jeg er", slik jeg har forklart det foran, nemlig at ordet (`logos` Joh 1:1 flg) blir kjøtt og blod i vårt liv (Joh 1:14), slik det ble det i Jesu liv. Det er det vi tror på når vi tror på Jesus Kristus. Derfor kan Jesus i Joh 14 si at "den som har sett meg, har sett Far".

6. Jesu erga (Joh 10:25, 32 og 37)

`Erga` er det greske ordet for gjerninger eller handlinger, som altså går på dette at vi "gjør Guds vilje". For det er nå en gang slik at når Gud får slippe til i vårt liv, at hans vilje blir synlig og konkret i det vi gjør, "legemeliggjort" så å si, det er da Gud blir virkelighet, for oss selv og alle andre. En blir "døråpner" (som Jesus i Joh 10 "Jeg er døren"), en blir et forbilde og en leder (som hyrden i Joh 10 "Jeg er den gode hyrde"), en vei å gå (Joh 14:6 jfr. Acta 9:2 "veien" eller 22:4 "læren"), et lys som tennes og som tenner andre (Joh 8), et brød å spise, å leve av og ved. Og m.h.t. sannhet sier Jesus i Joh 7:16-17: "at om en gjør det Gud sier, av kjærlighet, vil en kunne få vite om det er sant eller ikke." Det er veien å gå, det er "handlingsprøven" en kan stille seg selv på. Og det er dette som er agape, kjærlighet, hovedordet bak Jesu lære i hele Nt. Og dypest sett er dette drivkraften bak alle Jesu `erga`, altså hans gjerninger. Han viser til disse erga i forbindelse med hvem han er (identitet), om han er Messias/Menneskesønnen eller ikke (i versene 24-25), og når det gjelder stening eller ikke, "hvilke gode erga som jeg har vist fra Gud, vil dere stene meg for" (sier han i vers 32). Og til slutt brukes erga i forbindelse med beskyldningene om `blasfemi` (i versene 37-38). Her formulerer han seg så kraftig at han sier: "Tror dere ikke på meg, så kan dere i det minste tro på mine erga!"

7. Gud/JAHVE er agape (1. Joh 4 og 8)

`Agape` brukes ofte i Nt. Det er det ordet som gjennomgående brukes når det er snakk om Guds kjærlighet eller den guddommelige kjærlighet. Den som kommer ovenfra (Joh 3:16 "For så høyt har Gud elsket verden..."), en kjærlighet som er av ånd og vilje. Den setter alltid "andre i sentrum" og ikke en selv, sin egenvilje.

Jesus er gjennom hele Johannes-evangeliet en meget aktiv og initiativrik herre.¹¹ Han understreker sterkt i Johannes-evangeliet at det er kun ett bud som gjelder, og det er budet om agape, at vi skal elske hverandre. (I Joh 13:34 og som gjentas Joh 15:12.) Egentlig setter Jesus fram dette budet allerede i Joh 10:17-18, der han sier at dette er budet som han har fått fra sin Far. Her vil jeg gjerne oversette direkte fra den greske teksten, for dagens norske oversettelse av Nt er ikke helt ordrett. Ordrett står det:

- Far elsker meg. (Vers 17, og her brukes agape.) På grunn av dette at jeg setter inn min sjel (gresk: psyke=sjel).
- For at jeg kan ta eller få den tilbake (sjelen altså).
- For ingen har tatt min sjel (Psykje=sjel i vers 18). For jeg setter den inn av meg selv ("frilvillig" i den norske oversettelsen).
- For jeg har `eksusia` (makt, myndighet, autoritet osv) til å sette den inn og jeg har `eksusia` for igjen å ta eller få den tilbake (vers 18).
- Dette er det bud (jfr. Joh 13:34 og 15:12), `entole`; jeg har fått av min Far (sier han til slutt i vers 18).

Her brukes tre viktige hovedbegreper som mer eller mindre blir borte i den norske Bibelen. Agape har vi allerede forklart. Deretter Psykje (sjel), som det står på gresk, og ikke liv, `Zoe` (Joh 1:4), som det står i den norske oversettelsen. Det gjør nemlig en stor forskjell, selv om de to ordene i noen sammenhenger kan bety det samme. Her har oversetterne latt seg påvirke av Jesu lidelseshistorie, og valgt ordet `liv` i stedet for det ordrette, og mest korrekte, `sjel`.¹² "Å sette sjelen inn", eller "å legge sin sjel i et arbeid" og lignende uttrykk er ikke uvanlig i norsk språk. Det vitner, kan vi si, alltid

¹¹ J.Jervell: *Ingen har større kjærlighet... Fra Johannesevangeliets Jesusbilder*. Oslo 1978, ss 56.57

¹² J.Jervell: *Jesus*, 2002 s 257. Han har fortsatt å oversette `psykje` med `liv`, og ikke med sjel.

om stort og sterkt engasjement for noe. Å være ivrig eller å brenne for noe. Jesus var i høyeste grad en slik "ildsjel" med "flammende taler", en brennende hug og kraftfulle gjerninger.

Eksusia har blitt oversatt med `makt`. Det er i og for seg riktig, men det er noe som blir borte i en slik oversettelse, for det er snakk om en indre autoritet som tillater en dette. ("Far", "Jeg er") Og denne indre instans, denne indre autoritet, får en bare når "ordet blir kjøtt og blod", blir virkelighet i ens liv, omsatt i "livets blodbank". Eksusia betyr at en er noe "tvers igjennom", fra innerst inne i eget vesen til ytterst ute der en treffer andre mennesker, i den sosiale sammenheng.

La oss summere dette punktet med et sitat fra 1. Joh 4:7-8: "Min kjære, la oss elske hverandre. For kjærligheten er fra Gud, og den som elsker er født av Gud og kjenner Gud. Den som ikke elsker har aldri kjent Gud, for Gud er kjærlighet." (Agape)

8. Agape på det menneskelige plan (Joh 10:10)

Jesu "kjærlighetsbud" kan sees i mange sammenhenger. La meg bare nevne en del av de menneskelige ting som kommer inn her:

- Når du har skjønt noe, har du straks å gjøre det, sier Søren Kierkegaard i tilknytning til en utleggelse av Jacobs brev (Jesu bror), kapittel 1. Han kaller sitt essay "ordets speil"; en må ikke bare bli ordets hører, men først og fremst ordets gjører.
- Ordet må bli "kjøtt og blod" i ditt liv (Joh 1:14). Det er som Søren Kierkegaard sier; "straks at gjøre det". Theodor Hovda sier det slik: "Ein lærer aldri å kjenne Gud om ein ikkje bryr seg om hans vilje". Han legger veldig stor vekt på det han kaller "Gudsviljetileigninga" i si bok om Johannes-evangeliet.¹³
- "Jeg er jeg" sier vi når vi vil understreke at jeg er den samme tvers igjennom. Det har med identitet å gjøre. Eller vi kan si at "jeg er" må bli "jeg er", Far må bli sønn, Fars vilje må bli min vilje, for at jeg skal bli ekte sønn av min Far eller Menneskesønn, for at ordet skal bli inkarnert ("kjøtt og blod"), for det er bare når du gjør Fars vilje (som er kjærlighet/agape) at du blir en ektefødt sønn av din far.

¹³ T. Hovda: *men det finst inga grense for kjærleiken*, Stavanger 2001, ss 30-32.

- Jesus kan si det slik: ”Den som gjør min Fars vilje, er min far og mor, søster og bror” i Mk 3:31-33. Her går på en måte ”åndsbånd” og blodsband over i hverandre.
- Eller han kan si: ”Den som gjør min Fars vilje, er en som bygger sitt liv, sitt hus på fjell” i Mt 7:24-29.
- Eller han kan si: Det gjelder å bære frukt som varer ved, i Joh 15 og 16, og hvert tre som ikke bærer god frukt blir hogd ned og kastet på ilden, i Lk 3:9.
- Nei, et Guds barn må man bli, en som er født av Gud, av ånd, ovenfra (Joh 3) med et nytt, himmelsk, åndsperspektiv på livet, da blir det stadig å forsøke å gjøre ordet, eller den Guds vilje som er nedlagt i ordet, det å gjøre dette er å oppfylle at vi er skapt i Guds bilde, det å gjøre som Gud – ”bli et sant menneske”.

Vi kunne ha forfleret disse utsagn, nesten i det uendelige, for agape, eller det å gjøre Guds vilje i kjærlighet er den røde tråd gjennom alle skriftene i Nt. (Se f.eks. 1 Joh.brev 4:7-21.) I denne sammenheng kunne vi ha valgt å ta opp andre viktige begrep som tar opp ulike sider ved kjærlighetsbegrepet, som `filia, eros, caritas, sexus` m.fl., men vi velger ikke å gjøre det.

Vi skal avslutte dette avsnittet med å peke på Joh 17:2-3, hvor det sies noe grunnleggende om det evige liv, som hos Johannes er en betegnelse for ”kvalitetsliv”. Der heter det at det evige liv er å kjenne deg ”den eneste sanne Gud, og han du har utsendt, Jesus Kristus”. Det vil si å kjenne ”jeg er den jeg er” (Far og Sønn), at ”Jeg er” skal bli ”Jeg er”, at ordet skal omsettes til liv i livets blodbank. Det er kjærlighetens grunnlov (Agape).

9. Hyrden og fåreporten (He probatike kolumbate` i Joh 5:2)

Vi vender nå tilbake til lignelsen i Joh 10:1 flg, der agape står i sentrum for hyrdens gjøren og laden. Den agape vi her snakker om – som en grunnlov i kristendommen – skal være virksom når en ”går inn til et annet menneske”, for da er det viktig at en går inn gjennom døren, hans eller hennes dør, bevisstheten, og ikke kommer inn på annet vis. En skal ikke tre noe ned

over hodet på han/henne, for det er å hoppe over ”gjerdet, muren”. Nei, gjennom døren er det snakk om. For det er å gi han/henne selv autoritet (eksusia), som vi tidligere har tatt opp i dette foredraget.

Vi vet at døren er inn til et hus (det er ordbilde), inn til et sinn, der bevisstheten holder til. Og kommer en inn gjennom denne døren, kjennes ens røst, da blir det et møte sinn til sinn, og ikke noe maktovergrep utenifra, men noe ”demokratisk”, på den enkeltes betingelser. For går en fram slik, gjør en ikke vold, og alle som ser og opplever dette vil følge en slik hyrde/leder. De vil følge en som har skapt en slik respekt for menneskeverdet, og vist en slik fremgangsmåte som er både pedagogisk og psykologisk troverdig og eksemplarisk.

Jesus viser denne eksemplariske framgangsmåte nettopp i Joh 5:6: ”Vil du bli frisk?” sier han til ham som ligger i fåreporten i Jerusalem, og som nettopp mangler det indre driv til å komme seg ut av sin fastbundethet, hva det nå måtte være. En som går slik fram via sinnet, bevisstheten, er den ekte og gode hyrde og leder. Det er da en går via navn, den enkeltes vesen og egenart – og spør ”vil du bli frisk?”. Med hensyn til det nevnte ”demokratiske” ved denne framgangsmåten, blir Jesus en gang irritert og sier ”Hvorfor dømmes dere ikke ut fra dere selv og hva som er rett?”, i Lk 12:57.

Tilbake til Jesus og hans lignelse i Joh 10:6 flg. Her sier han at den som går gjennom `døren` skal bli frelst, eller helet/helbredet. Fordi frelse jo nettopp er at ”jeg er” blir ”jeg er”, at ordene blir inkarnert i kjøtt og blod, i vårt liv. Da blir det helhet og enhet i eget vesen, fra innerst inne til ytterst ute, som nevnt tidligere. Da, heter det, kan en gå ut og inn for å finne føde, i den indre åndelige verden så vel som i den ytre sosiale verden, og da får dere ”liv og overflod” som det heter i 10:10.

Men Jesus hever også en pekefinger mot dem som ikke går via døren, bevisstheten, ”jeg er den jeg er”, men hopper over dette, denne framgangsmåten. Han bruker skarpe ord mot dem, og kaller dem ”tyver, røvere, voldsmenn, overgripere, ulver, drapsmenn” – uttrykk som samsvarer med hva han har lest hos profeten Esekiel i kap 34.

Den nevnte fåreporten i Jerusalem karakteriseres som `kolumbate`, som betyr ”å dykke ned, å gjøre et dypdykk”. Og det er nettopp det en gjør når en går inn i et menneskesinn via bevisstheten, eller ”jeg er”-døren. Han som hadde ligget der i 38 år, hadde ikke fått til dette dypdykket før Jesus

kom. Nå hjelper Jesus ham med det, og mannen blir ”straks” helbredet og frisk (Joh 5:9).

Vi forstår etter hvert – i vårt liv – at det gjelder å forstå Jesu lære, som han stadig forsøkte å gi fra seg, til folket og disiplene, men han var ikke lett å forstå bestandig. Men gjennom vår historie har vi sett at mange har forstått hans lære og satt sin sjel/ sitt liv inn på den, på å gi den videre til nye og kommende slekter.

Vi har allerede sett at Jesus bruker sin sjel (psykje) på dette å sette alle kluter til, og fra jødisk lære vet vi at de så det slik at ”sjelen var i blodet” (Gn 9:4 el. Lev 17:10-16). Så dette å sette sjelen inn er å sette ”blodet” inn, ”ofre sitt blod”, som det heter, og da kan det selvfølgelig gå på livet løs. Men dette er den eneste måten å vinne sin sjel på, gjenvinne den til stadighet, for ellers vil en dø daglig, når en ikke setter sjel, blod og liv inn for noe en tror på. Jesus hadde virkelig noe han trodde på. Dette gjelder også hos en selv og for andre, en får eller har makt, `eksusia`, til å gi og ta, går ut og inn for å finne føde for sjel, sinn og ånd, for sitt ”innvortes menneske”, noe som i neste omgang blir synlig som det ”utvortes menneske” som vi til daglig stort sett er. Et slikt menneske, som Jesus selv, er et menneske som tar vare på ordene – i sitt hjerte (som det heter om hans mor Maria Lk 2:51) – og grunner på dem mens de ”oppbevares i bevisstheden”. Dette er et viktig punkt i Jesu lære, som vi har skissert foran, i den åndelige grunnlov, han har vist oss i liv og lære (logia). Dette er Fars oppdrag og bud, grunnloven i medmenneskelig samvær, på det indre åndsplan, og som får konsekvenser på det sosiale plan, i fellesskapet og på samfunnsplanet. Dette vises særlig i Joh 10:1-21.

10. Det nye tempel. (Joh 2:21 og `Engkainia` i Joh 10:22)

Hvorfor nevnes det i Joh 10:22 at det er en tempelinnvielsesfest (til minne om innvielsen av det andre tempel i 167 f.Kr) – som heter `engkainia` på gresk, og på dagens hebraisk `Hanukka` (som er dagens jøders lysfest. Den holdes i desember).¹⁴ Har dette noen sammenheng med tempelrensningen i

¹⁴ Se artikkel av S. Mowinkels anmeldelse av en bok av R.Kittel i NTT 1925, s. 205, der det heter: ”I arbeider over Epifanifesten gjør Kittel rede for den vidt utbredte forestilling... om gudebarnets fødsel av en himmelsk jomfru (særlig i mysteriereligionene) og viser at den er eldre enn kristendommen; dette gudebarnet er

Joh 2:13 flg? Der det var snakk om det nye tempel som skulle reises på tre dager.

Teksten i Joh 10 minner oss om at vi nærmer oss denne tredagersfesten. Men det er motstand og kald atmosfære rundt Jesus ("vinter" i vers 22). Det sies at Jesus holder til – med disiplene og sin undervisning – i Salomos buegang i templet, og at han åpenbarer seg som en "peripatetiker" i vers 22.¹⁵

Dette med Salomos buegang sier noe om sted, tid og overgang. Bro over til noe nytt, til den nye Messias. Dette med templet var også meget provoserende for jødene, for det sies i Joh 2:20 av dem at de har drevet og bygget på dette tempel i 46 år, og så sier Jesus at det nærmest ikke betyr noe som helst. I stedet sier han "riv ned dette tempel og jeg skal reise det opp på tre dager" (I Joh 2:19). Dette var meget sårende for en jøde å høre, tempelet var deres viktigste helligdom, i den by som de så på som selve "jordens navle". Men han snakket altså om sitt legemes tempel, heter det forklarende i Joh 2:21. Dette stedet i Joh 2 er viktigere å ha i bakhodet når vi ser på det som fortelles i Joh 10, dette kap 10 som Wyller kaller for `omfalos`-avsnittet i Johannes-evangeliet, fordi her avsluttes 1. del eller 1. bok av Joh.evg. og 2. del eller 2. bok begynner i og med kap 11. Her er det noe som avsluttes, her er det noe som begynner, i og med dette "navle"-avsnittet.¹⁶

Jeg nevnte templet som en helligdom for jødene, og det var det. "Hellig" var også et viktig begrep for Jesus, noe vi ser av hva han sier i vers 36, der han bruker "hellig" om Menneskesønnen/Guds sønn, som Gud/Jahve har sendt til verden. Nå vet vi at "hellig" kommer av det hebraiske ordet "Kadosj", som egentlig betyr å innvie noe til en ny funksjon. Det å plassere noe dypt i oss, er noe som ligger i begrepet "innvie" (via` = vei, som altså betyr "veien innover, veien inn i oss selv").

ofte en lysgud, en solgud; hans fødsel faller da omkring vintersolverv (oftere på den 25.desember), hans fest er en lysfest (i jødedommen omtydet til `Hanukka`-festen), han er en «frelser» og en «forløser», en bringer av en ny tidsalder (aion)..."

¹⁵ Peripateå` er gresk, og betyr "gå omkring mens en underviser", slik "disiplene" til Platon og Aristoteles gjorde det.

¹⁶ E. A. Wyller: *Johannes 11.Evangeliet og brevene*. ss. 142-160. Om Johannes-evangeliets "arkitektonikk". Han kan her snakke om en «sentrumspassasje»(s 155) eller som han sier på s. 205: "Følgelig bestemte vi kap.10:22-39 som en `omfalos` (navle)-seksjon".

Dette vi plasserer innerst i oss, er utrolig viktig, og har med dette en enorm kraft i seg. Denne kraften kan gjøre seg gjeldende i vårt daglige liv. Det ligger også farlige krefter i dette som plasseres som hellig innerst inne i oss – som vi ikke skal skusle med. Inn i denne betydningen av hellig, kommer ”Jeg er den jeg er”, fra innvielse innover innerst inne i oss (Jeg er) og utover, ytterst ute (jeg er). Det er når ordet (fra Far, ”Jeg er”) blir til ”kjøtt og blod”, til konkret virkelighet for vår neste (ad sønnen, ”Jeg er”). Dette er noe vi allerede flere ganger har vært inne på tidligere. Da blir menneskesønnen det nye tempel, ”han snakket om sitt legemes tempel” eller som Paulus sier i 1 Kor.3:16: ”Vet dere ikke at dere er Guds tempel, og at Guds ånd bor i dere.” Dette ble et faktum i og med oppstandelsen, som er ”ene og alene” det grunnleggende fundament for kristendommen. Uten den ingen kristendom, kun en reformert jødedom!

11. Jesu språkbruk (F.eks. Mt 5:21-22)

I Bergprekenen i Mt 5-7 sier Jesus noe meget dramatisk: ”Dere har hørt det er sagt til fedrene... men jeg sier dere” (i versene 21-22). Noe lignende finner vi i Joh 10, 24 og 25 der jødene spør om han er Messias. Da svarer Jesus: ”Jeg har sagt dere det, men dere tror meg ikke”. Vi møter her rake, rett på svar i Jesu munn. Samtidig som dette svaret uttrykker hans sterke selvbevissthet og menneskelige påståelighet, som kunne få hårene til å reise seg på noen hver.

Det er stimulerende å se på Jesus som menneske, som vi her har gjort, og vi må også se denne hans språkbruk i en slik kontekst. Vi kan vel si det slik at hans menneskelighet vokser på denne måten, og han blir stor som menneske. Han våget å si det han sa, og var rett på sak. Han var dristig og velformulert i sin språkbruk. Ja, han vokser som person, og hans guddommelige natur forringes slett ikke på denne måte. For Jesus viser oss hvordan det blir når Gud blir menneske. (Jfr. `inkarnasjonen`.)

Det motsatte av dette – at mennesket blir Gud – blir det heldigvis aldri. De som har forsøkt på dette gjennom historien, blir tyranner, despoter og terrorister! Men Jesus viser oss at hvis mennesket gjør Guds vilje, kan det oppleve noe vidunderlig stort, godt og gledesfylt. Livet blir fruktbart – for en selv og andre – og ingen tom ørken.

12. Forsøk på svar på foredragets overskrift

Jeg satte som overskrift over dette foredraget: Hvorfor er Johannes-evangeliets Jesus så påståelig og selvbevisst? Hvorfor ville han være "Fars stemme og hånd?" Aller først må vi si at egentlig går denne Jesu selvbevissthet, overlegenhet og hans suverene framreden og holdning igjennom hele evangelielitteraturen. Vi har f.eks. pekt på Bergprekenen, men aller tydeligst kommer denne holdningen til orde hos Johannes, som jeg mener har tegnet det mest korrekte bilde av den historiske Jesus. Her finner vi det sanneste, historisk riktige og menneskelige sanne bilde av hvem Jesus var. Hvorfor det, kunne vi spørre. Hva er det han oppnår og vil? La meg sette opp noen punkter:

- Jesus løfter opp menneskeverdet så høyt som det først er blitt gjort i vår egen tid. Tenk på FN-erklæringen i 1948 og 1989. Likestilling mellom kjønn er nå f.eks. en selvfølge. Slavehold er for lengst avskaffet (1830). Alle kan få skolegang. Alle er likeverdige uansett hudfarge, kjønn, utdannelse, alder, bosted, sosial status osv. Dette er en gjenklang (som jeg sier i overskriften) av Jesu liv og lære.
- Jesus vil ha det myndiggjorte menneske som først for alvor har kommet opp og fram i vår egen tid. Tenk på den tyske teolog D. Bonhoeffers skrifter fra 1930-tallet og hans kamp mot nazismen under den 2. verdenskrig. Den som er myndig, har en autoritet (Jfr. `eksusia` som nevnt tidligere), en hellig instans i eget vesen (jfr. `hellig` foran), som hjelper en til å si fra, sette foten ned, gi lyd fra seg og reagere.
- Han appellerer til hver og en om å ha en slik forpliktende instans i eget vesen, det Jesus kaller "Far". Dette er noe vi for alvor skjønner konsekvensene av i vår tid, som på mange måter har parolen: "Alt er tillatt" eller "du er din egen herre" eller lignende uttrykk. Vi ser hvordan det går der hvor denne instansen er skjøvet til side. Etikk og moral, samfunnet med all kriminaliteten, raser i fullt monn sammen!
- Han vil at liv og lære (`logia`) skal gå hånd i hånd. dette er alltid det store problemet både før og nå, og ikke minst i dag. Får vi det til eller ikke!
- Videre påstår Jesus at det bare finnes ett bud, budet om kjærlighet (agape), at vi skal elske hverandre, som Gud/Jahve har elsket ham, og han har elsket disiplene og oss. Hvis vi levde etter dette, ville det bli

slutt på all slags krig, ondskap og mord – ja, de ti bud ville igjen bli rettesnor for mennesker over alt, til alle tider.

- Jesus ville avskaffe all slags formalisme/byråkrati på alle plan, det dogmatiske, stive regler og forskrifter, alle tilstivnede meninger; for det gjelder – som barnet (Mt 18) – å begynne på nytt, på ny frisk, og stryke vekk alle gamle, forherdede holdninger, som f.eks. i Joh 8:1-11 (Kvinnen som jødene hadde grepet i ekteskapsbrudd), ”skriften i sanden, eller på jorda” blir borte av seg selv, i vær og vind.
- Jesus ville at vi skal arbeide med oss selv, vise empati (Jesu gråt i Joh 11), sympati (se den Samaritanske kvinne i Joh 4), men også antipati der det er nødvendig for å sette ”ting på plass”, som han viser mot de jødiske ledere i Joh 8-9.

Dette er sju punkter til svar på problemstillingen i overskriften til foredraget, men vi kunne ellers nevne i fleng en rekke ting han har vist oss:

- at han var herre over Sabbaten, hviledagen, Mk 5:40.
- han kunne kaste ut folk der det var nødvendig, Mk 5:40
- han stilte de riktige diagnoser, Mk 5:38-43.
- han viser hele veien hva han ville, over alt i Johannes-evangeliet.
- han visste at jødene ville ta livet av han i Joh 10
- han levde som ”et Guds tempel” (i 1 Kor 3:16), der gudskunnskap fløt fritt, for han gikk både ut og inn for å finne føde (Joh 10:10), ja, han øste av de hellige kilder (bl.a i Gt) både til seg selv og andre (Joh 4). Kilder som også vi kan få tilgang til og bli mette og utørste av, og enda få til overs til alle rundt oss.
- han veide sine ord på gullvekt, noe R. Steiner mener vi også bør gjøre når vi har med Jesu ord å gjøre, men selvfølgelig også for de ord vi bruker i hverdagen.¹⁷

I motsetning til Jesus er det flere ting som karakteriserer dagens mennesker. Og som regel står det i fullstendig kontrast til det Jesus har vist oss som vi bør gjøre. Vi kan lage en lang liste over våre synder i så måte:

- vi vil hevde oss selv i motsetning til Gud
- vi vil være frie mennesker som gjør det vi vil
- det er vi som har fått åpenbaringen, ikke Jesus

¹⁷ Dette er noe Rudolf Steiner sier i *Johannes-evangeliet*, Oslo 1950, s 77.

- vi alene vet best
- ”mer vil ha mer”, en enorm kravmentalitet over alt
- vi er blitt ”ha-mennesker” og ikke ”være-mennesker”
- med vold og makt trenger vi oss fram, hopper over køer og andre gjerder
- vi har blitt rene materialister som stadig vil gjøre ”kupp”
- materielle verdier er viktigere enn åndsverdier, som vi knapt vet hva er
- alt er blitt lettvent og overfladisk, ingen går i dybden lenger
- vi er stadig på flukt fra Alvoret i livet
- vi lever i en rastløs tid, uten rist og ro, det finnes snart ikke annet enn hyperaktive mennesker
- vi spør som Pilatus: Hva er sannhet?
- Jeg og meg først og sist (egoisme) er den nye Gud på Gimle, den nye trosbekjennelse, slik F. Dostojevskij skarpt sa det på slutten av 1800-tallet (i Brødrene Karamasov): ”Når mennesket mister troen på Gud, blir alt tillatt, alt til og med menneskeeteri.” Her kunne vi også ha trukket inn A. Hjeresen som i Det moderne menneskes dogmer rader opp ti slike moderne dogmer for det moderne menneske.¹⁸

Avslutning

Jeg vil påstå – ut fra det jeg har trukket fram – at Jesus først i vår tid fullt ut kan bli forstått og vinne gjenklang blant mennesker. Se bare på den suverene måten han opptrer på gjennom Johannes-evangeliet, men også i de andre synoptiske evangeliene.

På mange måter kan vi si at hans påståelighet og selvbevissthet, ja, hans selvopphøyelse, er og bør være et forbilde for vår tid, for oss alle. Bare at man ikke tar det opp på en negativ måte, slik at det bare blir til egoisme. Dette er en fin balansegang. Det skal sees på som positivt. Mennesket skal stå på, ”stå han ut” som de sa i Nord-Norge når stormen kom. Vi skal hevde vårt menneskeverd, for barn, kvinner, funksjonshemmede og alle som har havnet på kanten av samfunnet.

¹⁸ Hjeresen, A, 1954. Har med dogmene om: ”Menneskene er gode på bunnen”, ”Vi tror på fremskrittet”, ”Alt er relativt”, ”Enhver blir salig i sin tro”, ”Religion er en privatsak”, ”Vitenskapen sier”, ”Religion er opium for folket” m.fl.

Jeg tror det er den historiske Jesus som taler i Johannes-evangeliet, i tekstene har vi hans ord og handlinger, liksom vi ”her og der” også kan høre hans stemme i de andre evangeliene, selv om de ofte mer er som ”avisreportasjer” enn Jesu egne ord. Det at vi ”hører Jesu egen stemme” i de andre evangeliene, bare bekrefter at vi virkelig hører Jesu egen røst i Johannes-evangeliet. Det er min faste tro. Derfor må Synopsen leses i lys av Johannes-evangeliet og ikke omvendt. Slik var han, slik sto han fram, slik snakket han. Evangelisten Johannes sto ham meget nær og har, etter min mening, klart å viderefremme Jesu egen egenartede og særpregede stemme og budskap. Verken Jesus eller Johannes var mannsjåvinister, men ekte og troverdige Herrens tjenere.

Med andre ord, når det gjelder Jesus (hos Johannes):

- Han var et flott menneske!
- Han var et engasjert og dynamisk mannfolk!
- Han levde som en uteligger og snakket som en gudbenådet dikter og kunstner!
- Han var en revolusjonær lederskikkelse i sin tid!

Og kanskje også for vår tid! Som flere og flere har sansen for, og som gir gjenklang i 1000-vis av menneskehjarter hver dag over hele verden! Et troverdig, tillitsvekkende og sant menneske på alle vis!¹⁹

Litteraturliste:

Alstrup Dahl, Nils: Kristus, jødene og verden etter Johannesevangeliet. NTT 1959, s. 189 flg.

Eidsvåg, Inge: *Jeg er – fordi vi er. Tanker om skole, samfunn og fellesskap.* P2 Akademiets bokserie, bok xxx, Oslo 2004, s. 49 flg.

Floden, Halvor: ”Et livssyn”, i *Et livssyn*, Oslo 1939, s. 35 flg.

Hjeresen, Axel: *Det moderne menneskets dogmer.* Oslo 1954.

Hovda, Theodor: *-men det finst inga grenser for kjærleiken.* Stavanger 2001.

¹⁹ Biskop Kristian Schjelderup har skrevet om Jesu ”mektige kalls- og selvbevissthet» (s. 32) i en klargjørende artikkel om Jesuskikkelsen i boka *År 1928 efter Kristus.*

- Jervell, Jacob: *Ingen har større kjærlighet... Fra Johannesevangeliets Jesusbilde*. Oslo 1978.
- Jervell, Jacob: Jesus. Evangeliene etter Markus, Matteus, Lukas og Johannes. I *Verdens hellige skrifter*. Oslo 2002.
- Moan, Johan: "Lyset i mytologi, religion og vitenskap", Artikkel i P2 Akademiets bokserie, bok xxx, Oslo 2004, s 168 flg.
- Kieffer, Rene: *Johannesevangeliet 1 og 2*, Uppsala 1978 og 1988.
- Kvalbein, Hans: *Hovedtanker i Johannesevangeliet*. Oslo 1970.
- Lindholm, Dan: *På menneskevei*. Oslo 1981.
- Ljødal, Gunner: "På jakt etter kunstneren og dikteren i den historiske Jesus – med særlig vekt på Lukas- og Johannes-evangeliet». I: *Krysspeilinger III. Artikler fra forskningsdagen 2003*, s.5 flg.
- Mowinkel, Sigmund: *Profeten Jesaia. En bibelstudiebok*. Oslo 1952 s. 80 flg.
- Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen neuen testament*. Göttingen 1960.
- Steiner, Rudolf: *Johannesevangeliet*. Oslo 1950.
- Wyller, Egil A.: *Johannes 11. Evangeliet og brevene*. Bok nr. 7 i den henologiske serie. Oslo 1997.
- Wyller, Egil A.: Artikkel om Johannes-evangeliet og Johannes-brevene, i *TTK* nr1. 1996.
- Wyller, Egil A.: *Enhet og annethet. En historisk og systematisk studie i Henologi 1-3*, Oslo 1981 s. 285 flg.
- Østenstad, Gunnar: *Patterns of Redemption in the fourth Gospel*. USA 1998.
- År 1928 efter Kristus. En artikkelsamling*. Utgitt av landslag for frilynd kristendom. Oslo 1928.

TERIOMORFE BILDER I MYTOLOGIER, RELIGIONER, KUNST OG LITTERATUR.

Gunner Ljødal

1. Innledning

Først vil jeg vise et par kart over det store kulturområdet som de etterfølgende bilder og symboler i høyeste grad er hentet fra.

Det første kartet viser et stort kulturområde som har vært intenst viktig for resten av verden fra ca. 5000 f. Kr. og frem til i dag. (Bilde nr.1.) Legg merke til de store havene som omkranser dette området, samt navn på store elver, land og folk. Området er ellers preget av ørken og oaser, samt meget fruktbare områder rundt de store elvene. Vi snakker jo også om den «fruktbare halvmåne».

Det neste kartet viser et meget stort kultur- og huleområde i Frankrike. (Bilde nr.2.) Man har funnet mange gamle huler med hulemalerier som er opptil 25 000-30 000 år gamle. Noen mener de kan være enda eldre. Her er røttene til vår kultur og til de teriomorfe bilder som er fokus for vårt foredrag i dag.

2. Teriomorfe bilder – hva er det?

Teriomorfe kommer av det greske ordet *therion* som betyr *ville dyr*. Dette betydde rovdyr som jegerne gikk på jakt etter. Av dette greske ordet, er det laget ord for jeger i fleng på gresk: *teretes*, *teratos*, *tereptes* osv. Alle jegerne er som den greske helten Jason på jakt etter skinnen, i Jasons tilfelle «det gyldne skinn». (Jfr.«gyldne fallskjermer» i vår egen tid.) Vi er også på jakt, men etter hva de ulike dyrebilder i de ulike kulturer har å si oss i dag, og hva de har sagt menneskene i tidligere tider.

Hva er så et teriomorft bilde? Først skal vi se på et slikt bilde fra «Trois Freres»-hulen i Frankrike. (Bilde nr.3.) Her ser vi framstilt en

sjaman, trollmann eller prest, og vi finner tre dyr sammen med mennesket: Hjort, Løve og Hest, og altså menneske. Dette er et teriomorft bilde!

Se så på bildet av Ganymedes, gudenes munnsjenk og budbærer i den greske mytologi/gudeverden. (Bilde nr.4.) Han fremstilles som en ørn eller med en ørn, en slange og med en hund. Vi kunne sikkert utlede en del ting ut fra dette bildet! Et teriomorft bilde.

Kristus omgitt av evangelistene tar vi også med. Her finner vi tre dyr og et menneske. (Bilde nr.5.) Dette er også et teriomorft bilde, og vi skal se nærmere på dette bildet i det følgende.

3. Evangeliesymboler

Vi skal se nærmere på bildet nr. 6 fra Chartres-katedralen fra 1100-tallet. Her er dyrene som symboliserer evangelistene tydeligere enn på det forrige bildet vi så på. Nederst til høyre ser vi *oksen*. Den har vinger, noe oxen fra Lascaux-hulen (bilde nr.7) ikke har. Heller ikke på bilde nr. 8, med Zevs som bortfører Europa, er oxen fremstilt med vinger. Men alle oksene vi har sett på, er store, flotte avlsokser. Oksen forekommer i mange kulturer og religioner, f.eks. i Kanaan, der guden Baal ble omtalt som den «sæddryppende okse». Og de fleste vet at oxen er knyttet til en av evangelistene, nemlig Lukas.

Ørnen, øverst til høyre, har vinger. (Bilde nr.6.) Slik er også i bildet av ørnen foran Zevs (se bilde nr. 9). Vi vet at Johannes forbindes med den. I norrøn mytologi er det to ravner som er knyttet til den øverste guden Odin. (Bilde nr.10.) Her ser vi Odin hos Soga, med spydet Gungne (=det treffsikre) med Hugin og Munin (=hug/sinn og minne) og ulvene Gere og Freke (=de grådige). Ellers er den 8-fotede hesten Sleipner bundet med Odin, samt gullringen Draupne og Mimes Brønn (=minne) hvor han har pantsatt det ene øyet for å få visdom til gjengjeld.

I bilde 6 ser vi også at Markus fremstilles som *løve*, nederst til venstre. Matteus fremstår som en *engel* eller et menneske. Vi skal se på flere løve- og englebilder litt senere.

Før vi går videre, vil jeg komme med en liten kommentar til det vi nettopp har sett på. Hvorfor har jeg nevnt okse (ku) først? Fordi okse eller ku var et sentralt dyr i flere kulturer. India har hellige kuer den dag i dag. Sumerkulturen hadde oxen i flere sammenhenger, men særlig kjent er det

såkalte `kjerubsymbolet`, som vi skal komme tilbake til. I Egypt finner vi oksen Apis og kua Hathor, som begge ble dyrket som guder. Hos oss i Norden ble Yme oppfostret av ei ku, Audhumbla. I de to første runene i Futharken (=den norrøne alfabetet) er F=fe, og U=urokse. I Hellas ble, som allerede nevnt, Zevs framstilt som en okse i flere sammenhenger. Vi vet at kua ga mange ting: Melk, ost, brensel, klær, mat, ly, varme og trygghet. Okse/Ku er sentrale i de gamle, store kulturområder, uten at jeg her har nevnt alle steder de forekommer.

4. Andre bilder i Bibelsk kontekst

Fra Genesis til Jobs bok i Gt møter vi Behemot (=flodhesten) og Leviatan (=krokodillen). På bilde nr. 11 ser vi et gammelt egyptisk bilde av disse vilddyrene. I Johannes Åpenbaring (Bibelsens siste bok) møter vi den store skjøge: Babylon eller det mangehodede uhyre, slik som vi ser det framstilt på bilde 12 og 13. I 4. Mosebok 21:6-9 møter vi *kobberslangen*, som vi kan se på bilde 14. I tilknytning til Johannes-evangeliet fremstilles den som vi kan se av bilde 15 med evangelisten Johannes som holder alterkalken og kobberslangen.

En kommentar til det jeg nå har sagt: Metallet kobber er knyttet til øya Kythere utenfor Peloponnes i Hellas, der gudinnen Afrodite ble dyrket som kjærlighetens gudinne. (Se bilde 16.) Dette kobberet ble særlig forbundet med henne, og på bildet ser vi at hun sitter oppe i et skjell. Det var etter at hun var kommet opp av havet eller «havets skum», som det heter i den greske myten. Vi sier derfor at kobberet er elskovs- eller erosmetallet i litteraturen. Kjærlighetsmetallet. Det er mykt og føyelig, som menn vil at en kvinne skal være. Vi snakker om «mjuke verdier» i dag, kvinnelige verdier. Vi har altså her med en slange å gjøre som knyttes til havet. Havet ble sett på som selve urkraften, lidenskapene, begjæret, selvoppholdelsesdriften og driftene. Det berusende, kokende, sydende, fossende, bølgende, dønnende havet. På norsk har bokstavene M og N bakgrunn i «det bølgende havet» (=M) og «den buktende slange» (=N).

5. Vann-symbolet

Hvis vi går ut fra Genesis 1:1 flg. var vannet noe som var aller først, i begynnelsen, før noe annet, ja, som alt annet blir skapt ut av eller i forhold til. Men det var så mye vann at det måtte stenges inn bak sine murer, kalt `firmamentet`. Vi fikk ganske naturlig i Genesis vannet over hvelvingen og vannet under hvelvingen. Eller vi kunne si at ferskvannet, eller «det levende vann», var over og saltvannet under, havvannet. Eller, som i Sumer: Apsu (=ferskvann) og Tiamat (havet eller havuhyret), eller i Kanaan rett og slett kalt `Jam`, havet som Baal måtte kjempe med i skapelsen. I Sumer ble verden skapt av Tiamats kropp, liksom verden i vår norrøne verden ble skapt av Ymes kropp. Vi kjenner symbolikken i dette: Kjøtt blir til jord, blod blir til vann, knokler blir til fjell, klipper, steinrøyser, håret til gress/trær, hjerneskallen til himmelhvelvingen, mens hjernemassen blir til skyene.

Liksom vannet ble skilt fra hverandre i Genesis, slik skiltes vannet ved skapelsen av «nasjonen Israel» ved Sivsjøen og senere ved Jordan. Vi kan si at vi har med krefter å gjøre, krefter ovenfra og krefter nedenfra som må settes på plass, for at det tørre, faste land skal komme til syne. Og vi kan nå spørre: Hvilke dyr knyttes til disse områdene, saltvannet, himmelhavet og det tørre fastlandet til?

6. Salthavet, vannet under

Dette symbolet knyttes til hav, sjø, flod, elver, bekker, fosser og stryk. det første dyret jeg vil nevne som er knyttet til «havsymbolet», er nettopp oksen, som vi allerede har omtalt. Jfr. de bildene jeg har vist.

Deretter må vi nevne hesten, som her i Norge var knyttet til det store havet. Jeg tenker på Ægir og Ægirs hest, og båter som kunne bli sett på som skipshester, som bildet 17 i fra Østfold. Poseidon, havguden i gresk mytologi hadde kvinnelige «opp-passere» som ble kalt `nereidene`. Den fremste av disse var Amfitrite, havgudens dronning. På bilde 18 og 19 ser vi nereider og havhesten, som er en kombinasjon av hest og slange. Også Zevs kunne framstilles som en hest. Som vi ser på bilde 20, bortfører han Europa fra Fønikia-kysten til Kreta. Dette er blant annet bakgrunn for at Europa fikk navnet Europa i sin tid.

Videre må selvfølgelig fisken nevnes, som knyttet til havet. Og vi får havfruer og havmenn i fiskedrakt. Vi kan tenke på «Den lille havfrue» av H.C. Andersen. (Se bilde 21 og 22.)

For det fjerde må slangen nevnes, som vi allerede har knyttet til havet i og med kobberslangen fra havet utenfor Peloponnes. I bilde 23 har vi ett bilde av den norske sjøormen. Vi tar også med et bilde som viser hvordan mennesket kan tynges ned av draken, slangen. (Bilde nr. 24.) Det kan også nevnes at slange og løve kan knyttet til drikkekar. Vi kan f.eks. si at det er flere slags krefter knyttet til det å drikke vin, eventuelt å drikke gudedrikken `ambrosia`.

Vi kan i alle fall knytte okse, hest, fisk og slange til «vannet under». Flere dyr kunne nevnes, som f. eks. skilpadda i India, men en må begrense seg. Når det gjelder oxen har vi mange fortellinger – blant annet om hvordan den minoiske kultur på Kreta ble plaget av uhyret Minotaurus, som levde i en labyrint. Den tjente kong Minos. Opprinnelig var det en hvit havokse som konen til Minos, dronning Pasifae, ble forelsket i. Resultatet av denne forelskelsen var «uhyret i labyrinten», som senere den greske helten Tesevs greide å ta livet av. Slik ble det greske «kulturområdet» befridd fra denne plagen.

Når det gjelder hesten kunne vi også tatt med Kentauren i Hellas (halvt hest, halvt menneske). Eller vi kunne sett nærmere på Pegasus, inspirasjonshesten. For vi vet at det må «hestekrefter» til for å skrive en roman.

Når det gjelder slangen (ormen, draken) må vi nevne vår egen Midtgardsorm, eller Jormundgand (som betyr: «jordstaven»). Den lå i havet, rundt Midtgard der menneskene bodde, Guden Tor kjempet mot denne uten hell.

Av disse dyr er det bare fisken som knyttet til havet alene. De andre kan også knyttet til fastlandet, eller jorda, som alltid er et bilde på «kjøtt og blod».

7. Himmelhavet, vannet over

Vi har allerede sett på Zevs som ørn, den som har overblikket og som derfor også ble kalt selve «diktersymbolet». I gresk mytologi finner vi også andre fugler knyttet til `himmelhavet`, luften. (På hebraisk `ruak` og gresk

`pnevma` betyr luft henholdsvis luft, vind, pust/ånde og ånd.) I bilde 25 ser vi sirenene som plager Odyssevs på hjemferden fra Trojanerkrigen. (Som hadde vart i ti år, og hans hjemferd tok også ti år.) Sirenene ser vi er halvt kvinne og halvt fugl.

I Noa-historien i Gt hører vi om duer og ravner som Noa benyttet seg av. I Nt husker vi at en due kom over Jesus da han ble døpt i Jordan av døperen Johannes. Symbolet er Due=den hellige ånd. Ellers vet vi at en rekke dyr kan få vinger. Vi har for eksempel bukken Helle og Priksos som flyr over Bosporus-stredet, mot Svartehavet. Det «gyldne skinn» av bukken blir et godt påpasset klenodium inntil den greske helten Jason med følgesmenn kommer for å hente skinnen tilbake til Hellas. Dette med bukker som flyr over alle hauger og hav, har vi også i eventyret «Følgesvennen» hos Asbjørnsen og Moe.

Vi kan også nevne Englene her. Se bilde 26 av erkeengelen Mikael i en ramme av slanger. Navnet Mikael betyr at «Gud er i kamp» (åndskamp), der han kjemper mot «slangekreftene». De mest kjente erkeenglene er Mikael, Gabriel(= «Gud som mann»), Rafael(= «Gud som lege», som heler og helbreder) og Uriel(= «Gud som lys»). Vi kan ellers nevne at vi særlig hører om Serafer og Kjeruber i Bibelen.

I Johannes-evangeliet 3 heter det at en må bli født på nytt ovenfra av vann og ånd. Det som kommer ovenfra er den «hellige ånd», som altså forbindes med dette `himmelhavet`, hvor den kommer fra og hvor den farer hen, som det heter her hos Johannes. Her kan vi også nevne at `vann` er et gjennomgående symbol i første del av Johannes-evangeliet, kap 1-10. Her er det nok snakk om `vannet over`. Vannet ovenfra, det er de «himmelske», åndelige kunnskaper, ja, Jesu lære det dreier seg om. Vi kan også tenke på dåpen i Kirken: vannet over dåpsbarnas hode skal være et symbol for den vekst og modning som skal finne sted i den etterfølgende tid når barnet overøses med åndelige kulturverdier som eventyr, myter, fabler, legender, bibelske fortellinger m.m.

8. Det tørre fastlandet

Dette er det tredje (kultur-) område ut fra Genesis 1:10, og her kommer vekster og etter hvert «fe, kryp og ville dyr». (Gn 1:24) Det fremste ville dyret er løven. Løven regnes som kongen blant ville dyr, som oxen er

kongen blant tamme dyr. Ellers regnes løven sammen med hanen og ørnen som solens dyr på jorda. Men for øvrig inngår løven i mange sammenhenger, der den kombineres og inkorporeres med en del andre dyr. En del av disse kombinasjonene vil jeg systematisk gå igjennom nedenunder.

Jeg nevner Sfinksen. Og kjenner vi sfinksens gåte? Om morgenen på fire, ved middag på to og om kvelden på tre, hva er det? ... Sfinksen passet særlig på byen Theben i Hellas, men den ble også knyttet som «inngangsportal» til andre byer, både i Hellas og Egypt. Sfinksen som inngangsportal ser vi ved Giza utenfor Kairo, ved inngangen til Kairo. Sfinksen består av Kvinne, løve og ørn. Egentlig en flott kombinasjon for *mennesket*, som også var svaret på `gåten`. Noen vil også ha med slangen i sfinks-symbolet, se bilde 27. Da har vi i tilfelle kreftene fra `vannet over`, `vannet under` og `fastlandet` styrt og under kontroll av et kvinne – eller et menneskehode!

Et annet spesielt vesen er kimæren, se bilde 28, som består av løve, geit og slange. Et ildspyende vesen som kunne greie å forvirre og forlede folk slik at de ikke visste verken ut eller inn, og på den måte ble det lettere for en konge å styre folket.

Løven finnes også i griffen, se bilde 29 og 30, med ørnehode og løvekropp. Den var ofte en vokter av store helligdommer. Det ble et problem å komme inn på det hellige område. Når griffen har ørnehode, kalles den «fuglegriff». Når den har løvehode kalles den «løvegriff». Når den har slangehode «slangegriff». Ingen av griffene har menneskehode, det vil si at det dreier seg om krefter mennesket ikke uten videre kan styre eller kontrollere. Griffen representerer en henrivende kraft av ekstatiske karakter, som bl.a. er knyttet til `himmelfart`-fortellinger.

I bilde nr 31 har vi tatt med en geitebukk fra Sumerkulturen, der Abraham kom fra. Vi kan trekke inn Isak-offeret (Genesis 22), da Abraham fikk vite at han skulle ofre en geitebukk i stedet for sin sønn Isak. Geitebukken er et bilde på `egenviljen`, egen fordel, «det sidetrykk som gjør at jorden kommer ut av bane», som Shakespeare sier i Kong Johan. En kunne ha trukket inn en rekke andre dyr som spiller en rolle i ulike kulturer og religioner, men det ville være å sprengne rammene for dette foredraget.

9. Kjerubsymbolet, og mer om evangeliesymbolene

Først vil jeg si mer om kjerubsymbolet, som vi har vært inn på tidligere. Også i kjeruben har vi «fastlandsdyret» løven som sentral figur. Men denne figuren inkorporerer også oksen, ørnen og mennesket. (Se bilde 32 og 33.) Mennesket er hodet på dette «englevesenet». Dette er det viktig å få med seg fordi det sier noe om hvem/hva det er som styrer disse kreftene. Ordet kjerub skal komme av et ord `karibu`, som betyr «en som ber» eller «en som meddeler seg», har viten og gir fra seg kunnskap. Ordet er assyrisk. I Assyria var kjeruben en slags dørvokter, noen veldige kolosser som symboliserte veldig styrke. Tenk på kreftene til en stor, voksen okse, en kraftig vill løve og en diger, kraftig ørn med stort vingespenn. Og dertil et stort, kraftig mannshode med et enormt skjegg. Dette var et symbol på kongelig virilitet og makt. Kjerubene vokter i dette området inngangen til templer og palasser på sin «sfinksaktige» måte, med tyngde og pondus. På hebraisk grunn fikk kjerubene fire vinger og fire ansikter, og de ble ofte framstilt som bærere av Guds trone, slik det bl.a. er beskrevet i Exodus 36 og 37. Kjerubene var både innvevd i forhenget foran det aller helligste i tempelet. Det var også to kjeruber hamret i gull, og disse sto på hver side av «soningslokket» i gull på paksarken i gull, som inneholdt Dekalogen, de ti bud. «De vendte ansiktet mot hverandre, innover mot soningslokket». (Ex 37:9) Dette var Jahves trone i det aller helligste, ja, det heter i salme 18:11 i Gt: «båret av kjeruber fløy han, for fram på vindens vinger».

Alle disse nevnte dyr (løve, okse, ørn), foruten mennesket, finnes også med hos den hebraiske profeten Esekiel. Han opplever Gud/Jahve i en slags «himmelvogn», med fire kjeruber, hver med fire ansikter og fire vinger. (Kap 1:4) «Himmelvogna» var i en sky med flammende ild, med hjul som gikk i alle retninger, dit ånden styrte den. (vers 12) Dette bildet er et uttrykk for Guds/Jahves allestedsnærvær. `Shekina` heter dette på hebraisk, og betyr «Guds nærvær», slik Jesus også uttrykker det på sin måte i Mt 18:20: «Hvor to eller tre er samlet i mitt navn, er jeg iblant dem». Vi finner også disse dyrene fremstilt i Johannes Åpenbaring, men vi kan ikke gå inn på det i denne sammenheng.

Tilbake til evangeliesymbolene. Når det gjelder evangeliene, viser den «gamle» rekkefølgen av dem noe viktig, nemlig at Matteus mener at det er

i ditt eget hode du skal la deg styre av Gud/Jahve. Matteus er jo etter Mt 13 en jødekristen skriftlærd som trekker fram nytt og gammelt fra sine «reservoarer», det vil si fra Gt og det som skjedde i og ved Jesus, som også andre hadde skrevet om. (Mt 13:52.) Se bilde 34.

Når det gjelder Markus, som kommer som evangelium nummer to etter «den gamle» rekkefølgen (i dag regnes det i forskningsmiljøet som det eldste evangelium) med løven, så sier dette oss at det er dette evangeliet som særlig forteller hvem som skal være «kongen i Guds rike». Det er derfor Jesus sier «hysj, hysj» i Markus-evangeliet hver gang «Messias-begrepet» trekkes frem. («Messias» = den salvede konge) Nå vet vi fra kirkefaderen Papias (60-140 e.Kr) at Markus var Peters tolk og talerør, «språkrør» for selve apostelfyrsten. Markus er fortelleren og den som gir oss «kjernesteder» i Jesu liv (og lære), som evangelistene Matteus, Lukas og Johannes tar hensyn til når de skriver sine evangelier på 70, 80 og 90-tallet.

Når det gjelder Lukas med oksen, så viser dette symbolet at det går an å bli temmet. Det går an å holde styr på lidenskapene og de erotiske kreftene, og at det kan bli stor fruktbarhet i Guds rike. Han er (frelses-)historikeren som vil gi Jesus-tradisjonene videre så troverdig som mulig, og han er dessuten den store novellisten blant evangelieforfatterne. Som Dostojevskij sier et sted: «Ta og les Lukas!».

Når det gjelder Johannes med ørnen, selve diktersymbolet, gir han oss oversynet, utsynet og den store oversikten. Han er – som Gunnar Østenstad og Egil A.Wyller sier et sted – den store teologiske arkitekten. Ja, etter min mening bør de tre andre evangelistene leses og sees i lys av Johannes-evangeliet for riktig å forstå Jesu budskap. (Liksom Gt må leses i lys av Nt, det er: ut fra Johannes-evangeliet.)

Men samtidig er det klart at alle de fire evangeliene – til sammen – gir det fullgyldige kristne budskapet, slik kjeruben på sin måte gjør det samme, med de fire «vesener» som er inkorporert i denne tronebærende og kunnskapsmeddelende figur.

10. Noen oppsamlende konklusjoner («dyr – masker – teater -persona.»)

For det første vet vi at mennesker og dyr har levd sammen i lang tid, og at mennesker, her eller der, har knyttet bestemte dyr til sin stamme eller sitt folk. Stammetotembildet er velkjent i forskningen. De første visuelle uttrykk for menneskers forhold til dyrene har vi fra 25 000-30 000 år tilbake. Da begynte man å tegne inn figurer av «nærstående» dyr i underjordiske huler (som både var bosted og «hellige rom»), slik som: okser/kuer, trær, slanger, sjamaner, menneskehender m.m. At det må ha vært ting i tre, stein og leire før den tid, er helt klart, men det har som regel gått tapt.

Det neste skritt i utviklingen er at man har laget trefigurer, f.eks. `Asjera`-påler i Kanaan, og masker av ulike dyr. Og når vi kommer til maskene, er det egentlig ikke langt fram til `teateret`, der man ser fremstilte ting og hendelser. I de store greske amfiteatrene – med opptil 25 000 tilskuere – ble masker benyttet. Maskene fremstilte dyr og mennesker og ble bl.a. brukt for at de på bakerste rad skulle få med seg hvilken figur som til enhver tid var fremstilt, og som snakket. For den fenomenale akustikken gjorde at alle de fremmøtte hørte det som ble sagt. (Jeg har selv vært og prøvd akustikken i amfiteateret i Epidaurus og kan bekrefte dette!) Vi kan ikke her gå inn på teaterets historie, men vi stopper opp ved ordet for maske: `persona`, som til vanlig oversettes med `maske`. Ordet `persona` er bakgrunn for ordene «person» eller «personlighet». Det sies at det greske teater hadde 42 ulike masker for bestemte figurer. Slik kunne de «kode» ut til forsamlingen hva som ble fremstilt, om det var «revefjes, hestefjes, en hundeskalle, et svin, en løvemanke, en satyr osv. osv.

Nå betyr `persona` egentlig «den noe lyder gjennom», `per` og `sonor` på latin. Det kan vi godt forstå ut i fra maskene, rent fysisk og teaterteknisk, men også selvfølgelig psykologisk/etisk.

På norsk har vi flere ord og uttrykk knyttet til «maske», som for eksempel «jeg fikk meg et slag i maska» eller «han satte opp ei forunderlig maske, da han hørte hva jeg sa».

Ut fra disse refleksjonene forstår vi at dyr i gammel tid kom til å stå for ulike egenskaper hos ulike mennesker, ulike karaktertrekk, noe vi kjenner den dag i dag i vårt språkbruk. Vi kan derfor med stor rett si at dyrene via maskene er en slags vei til dagens «abstrakter». For da å forstå

hva de enkelte dyr står for, som symboler, må en se dyret i sin egenart og i sitt miljø med sitt spesielle vesen. En må se hvordan det aktuelle dyret er etter sin natur.

Ved å kombinere ulike dyr kunne de få frem flere egenskaper enn det bare ett dyr kunne uttrykke/si. For mennesket er ofte mer komplisert enn som så. Ved hjelp av flere dyr fikk de frem flere egenskaper ved et bestemt menneske eller ved en folkegruppe, som de ikke uten videre fikk frem på annet vis. Zevs i Hellas må for eksempel ha vært en meget mangfoldig gud. Han kunne forvandle seg til ulike dyr (og også trær). Det nevnes at Zevs kunne være slange, ørn, okse, ektemann (i forbindelse med Herakles' fødsel, da han kom til Alkmene, i skikkelse av hennes ektemann Amfitryon), svane, gullregn m.m. Dette er en annen side ved bruken av de teriomorfe bilder: Man fikk fram «forvandlingskunstens teknologi», at vi mennesker kan gå ut og inn av ulike «rollefigurer», i ulike situasjoner vi er i. Om det er mann, ektemann, elsker, far, bestefar, handelsmann, arbeider, sønn, herre osv. Havguden Protevs var en av de store eksponentene for ulike forvandlinger i gresk mytologi, og likeledes en annen havgud, Nerevs. Og vi kjenner til slike forvandlinger i en mengde eventyr fra hele verden.

Dette er greit så langt. Men de vanskeligste teriomorfe bildene å tolke og forstå er de som er satt sammen av flere dyr, som vi har nevnt. Men det finnes hjelpemidler man kan gripe til.

Tidligere i dette foredraget har jeg nevnt «sfinksens gåte», som jo er «mennesket». Ergo består mennesket av de dyrs egenskaper som dette «kunstbilde» fremstiller: Løve kropp, ørnevinger og kvinne/menneskeansikt/ånd/bevissthet. At hodet er et menneskehode, er viktig, for det sier noe om hva som styrer de andre kreftene: De som er kongelige/jordiske (jfr. fastlandet), altså løven og de kreftene som kan løfte en opp i åndssfærene/åndens verden (jfr. himmelhavet), altså ørnen.

Det samme ser vi ved kentauren, som er en mannskropp øverst, og hest fra lendene og nedover. De erotiske, lidenskapelige kreftene (jfr. salthavet) skal styres av menneskehodet, dets forstand og bevissthet. Men ellers er kentauren en enklere person en sfinksen.

Når det gjelder kjeruben, som vi har tatt opp tidligere, skal vi ha nevnt at kjeruben er en av 9 hovedkategorier av engler. Den øverste kategori regnes serafene å være. I kjeruben har vi ett dyr mer enn sfinksen,

nemlig oksen. Vi kunne selvfølgelig si at når mennesket, som også her er hodet, er den styrende kraft – og har disse «dyrekreftene» til disposisjon og behersker dem – da har vi med en engel å gjøre, ja, da er kanskje mennesket en engel, en «reddende engel», eller hva vi måtte si på menneskelig vis!

Oksen har det blitt sagt en del om tidligere, og den har bl.a. blitt knyttet til det erotiske, lidenskapelige, til begjæret, avlskreftene, vitaliteten og mandigheten. (Jfr. `animus` hos C.G.Jung.) På mange måter svarer den til sexus-guden i den romerske mytologien. Men samtidig må vi også huske det som er nevnt før, at oksen er et tamt dyr. Vi kan da si at disse kreftene har «historisk» og «psykologisk» blitt temmet:

Løven derimot er egentlig et villdyr, og den regnes som kongen blant de ville dyr. Det forstår vi når vi ser en hannløve opptre «verdig» og majestetisk. Her er majestetiske krefter som gjerne vil ha makt over seg selv og andre, de vil styre og stelle og «kommandere», vil være herre i eget og andres hus. Det blir politikk av slike egenskaper, vet vi. Og det er ikke for ingenting at løven inngår i riksvåpenet både her og der i verden. Filia-kraften, vennskapet kan knyttes til løven, for uten vennskap, ingen makt.

Ørnen gir oss overblikket, og det er imponerende å se hvordan en vanlig ørn fra forholdsvis store høyder kan slå ned på det minste kryp. Den ser det aller minste «der nede», en hare eller en fisk. «Den mytologiske ørnen» har også evnen til å løfte de andre nevnte kreftene opp på et høyere plan. Det kommer en slags åndskraft inn med ørnen, en guddommelig makt, krefter som er knyttet til det «himmelske», åndelige aspekt ved livet. Den minner om Eros/Amor (med kogger, piler og bue) i mytologien, som har vinger – ørnevinger – som kan skyte på og treffe det minste som det største menneskehjertet.

Da står bare mennesket igjen i kjerubsymbolet. Og her kommer Agape-begrepet inn i sammenhengen. Det er «kjærlighet» i egentlig forstand, det at en «ser andre», vil hjelpe andre, griper inn til fordel for andre enn seg selv, setter andre i sentrum og ikke seg selv i høysetet. Det er at en vil tjene andre heller enn at andre skal tjene en selv, og dette er mennesket med stor M. (På gresk: `hyios tu antropu`, det er Mennesket eller Menneskesønnen). Til sammen blir dette kjeruben, med Mennesket og dets «hode» i ledelsen og alle de andre kreftene til disposisjon. Slik jeg

har framstilt det blir dette ikke bare en engel, men også i høyeste grad et MEDmenneske.

11. Avslutning

Jeg vil avslutte dette foredraget med et moderne kunstbilde, bilde nr 35. Dette er et bilde av et menneske med fem hoder, og jeg mener det sier noe vesentlig om vår egen tid. Jeg mener dette sier noe om at vi ikke lenger greier oss med ett hode. Det skjer så mye og det er så mye man skulle ha vært med på, at en ikke makter alt «med ett hode». En fare kan være at dette kan utvikle seg til å bli en moderne utgave av trollet med tre, seks eller ni hoder, som i Asbjørnsen og Moes eventyr. Men dette bildet kan sikkert tolkes på andre måter, men i min sammenheng her, syntes jeg det er en plausibel forklaring jeg har gitt foran.

Jeg syntes det var passende å avslutte med dette moderne kunstbildet da alt det jeg har sagt her har med kunst og kunstnere å gjøre, fra vår sivilisasjons begynnelse til våre dager. Tanken bak dette foredraget har for meg vært at en eller annen kunstner med sine evner står bak alle de `artifakter`, symboler og symbolgjenstander vi finner i ettertid, om det er i huler, i jorda, i bygninger, i skulpturer, malerier, kultusgjenstander osv. Derfor sies det ofte at kunsten er religionens tvillingsøster, de har gått hånd i hånd gjennom generasjoner. Og som et latinsk ordtak sier: «Ars longa, vita brevis», som betyr: Kunsten er lang, men livet er kort. Slik er det bare. Så la oss gå hånd i hånd inn i framtiden – kunsten og religionen – i et vennskapelig kompaniskap!

Litteraturliste

Anker, Jean og Dahl, Svend: *Fabeldyr og andre fabelvæsener*. København 1938.

Asbjørnsen og Moes samlede eventyr.

Andersen, H.C. Samlede eventyr.

Atesh, Mehmet: *Mythology and symbols. Symbols of Mother Goddess and Fertility*. I-II-III. Istanbul 2002.

- Block, V.A. og Secher, J.M: *Haandbog i den græske og romerske mythologi*. København 1889.
- Brudal, Paul J: *Det ubevisste språket. Psykologi og symbolbilder i folkeeventyrene*. Oslo 1984.
- Campbell, Joseph: *Mythic Image*. USA 1990.
- Campbell, Joseph: *The Hero with a Thousand Faces*, New York/USA 1973.
- Elgvin, Torleif: *Dødehavsrullene*, i serien «Verdens hellige skrifter». Oslo 2004
- Eidsvåg, Inge: «Vet du hva? Om kunnskapshunger og erkjennelsesglede», i boka nr.XXXI i P2 Akademiets bokserie. Oslo 2004.
- Eisler, Riane: *Begeret og sverdet. Kjønn og kultur*. Oslo 1994.
- Garborg, Arne: *Haugtussa fra 1895*.
- Gjessing, Gutorm: *Hesten i førhistorisk. Kunst og kultus*. Oslo 1943.
- Hagen, I.R: *Livsfrisen 1-6, samt Mostuabøkene 1-6*, utkommet Oslo ml. 1948-1973.
- Hoffmann, Ragnhild: *Gjennom ild og luft. Om kvinner, eventyr og drager*. Oslo 1997.
- Hoffmeyer: *Livets tegn. Betydningens naturhistorie*. Oslo 1994.
- Hohlenberg, Johannes: *Kulturens forvandling*. Oslo 1995.
- Jung, Carl Gustav: *Mennesket og dets symboler*. København 1991.
- Jung, Carl Gustav: *Litteratur, myter og symboler*. Stockholm 2003.
- Jung, Carl Gustav: *Forvandlingens symboler 1 og 2*. København 1975.
- Kolnes, R.D: *Myten om det velintegreerte menneske*. Essays. Oslo 1998.
- Michaelsen, A.G: *På vegne av livet. Skisser og monologer*, Oslo 1971.
- Michaelsen, A.G: *Korsvei. Essays*. Oslo 1970.
- Mowinckel, S: *Det gamle testamente som Guds ord*. Oslo 1938.
- Mowinckel, S: Anmeldelse av Josh Pedersen: Israel I-II i Norsk Kirkeblad 18/1921.
- Salomonsen, Jone: *Riter*. Oslo 1999.

Steiner, R: *Kunsten å undervise*. Oslo 1961.

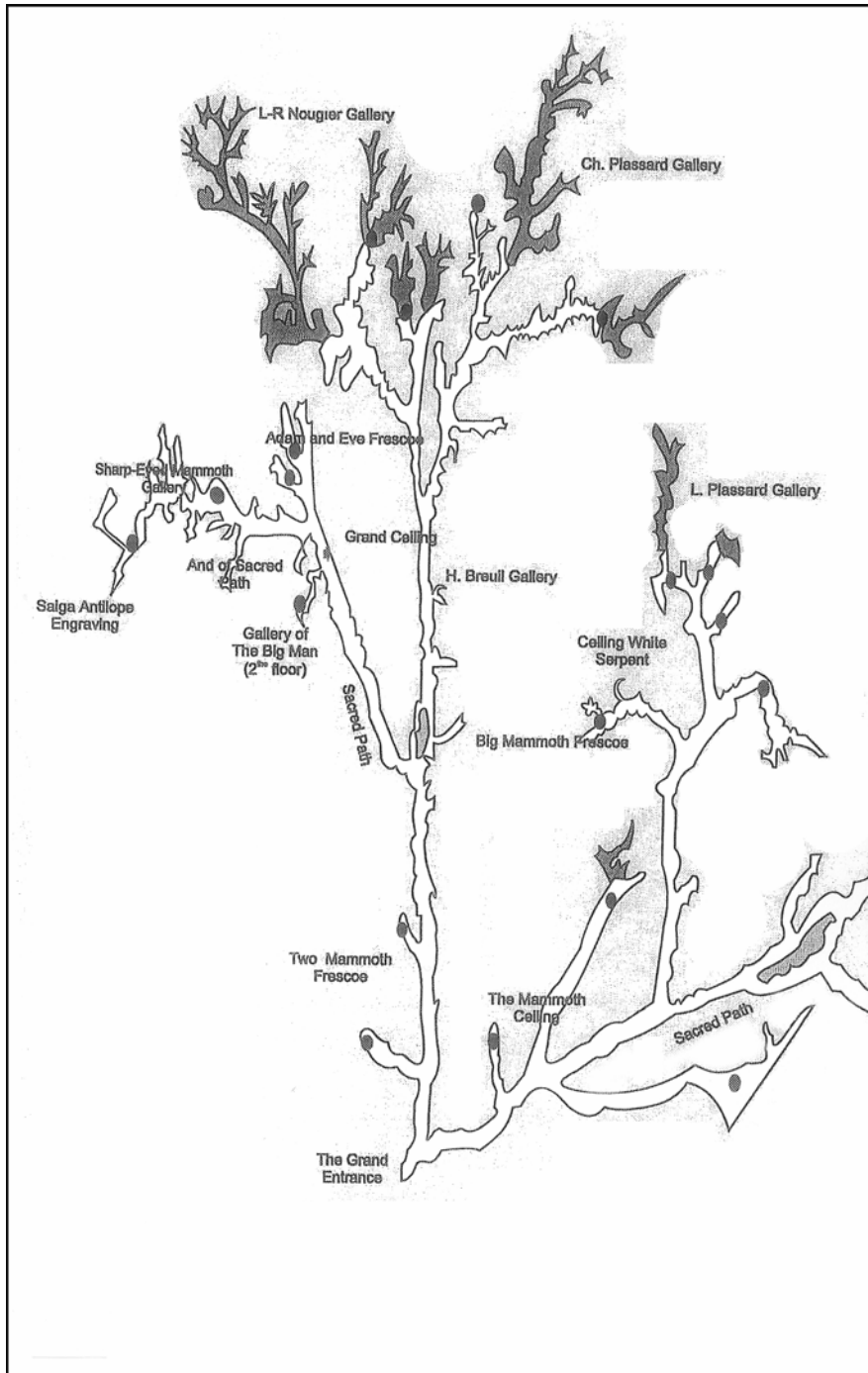
Sundland, Egil: *Det var en gang... et menneske. Tolkninger av Asbjørnsen og Moes undereventyr som allegorier på menneskelig innsikt og erkjennelse*. Oslo 1995.

Wyller, Egil A: *Johannes II. Evangeliet og brevene*. I den henologiske serie, Oslo 1997.

Østenstad, Gunnar: *Patterns of Redemption in the fourth Gospel*. New York 1998.

Æsops fabler

Bilde 2

Bilde 3

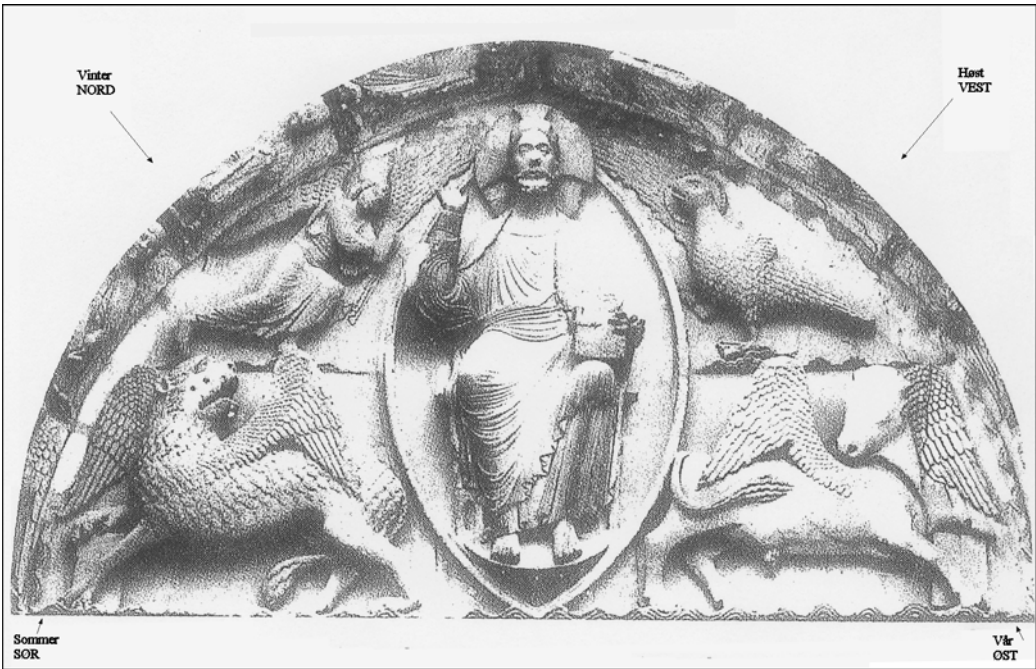
Bilde 4

Bilde 5

Bilde 6

Bilde 7

Bilde 8

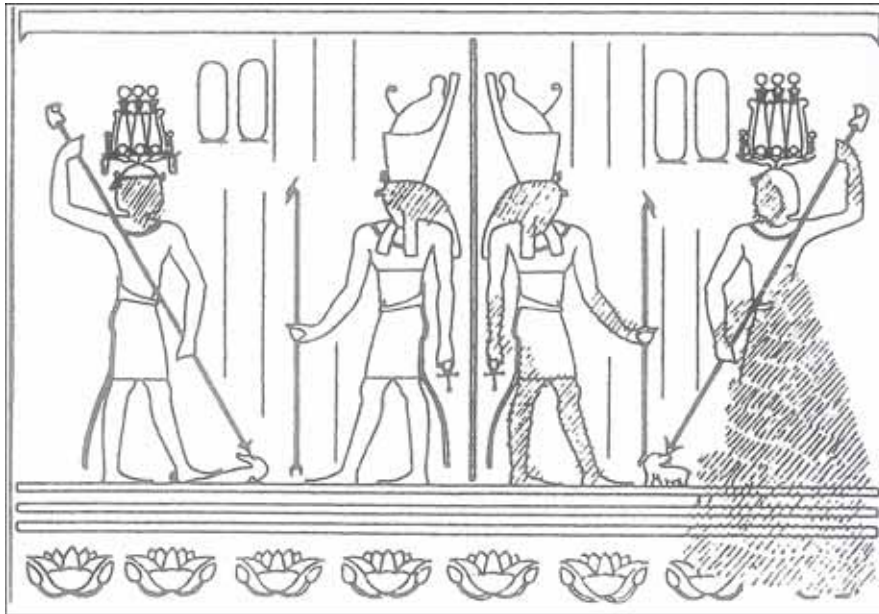
Bilde 9

Bilde 10

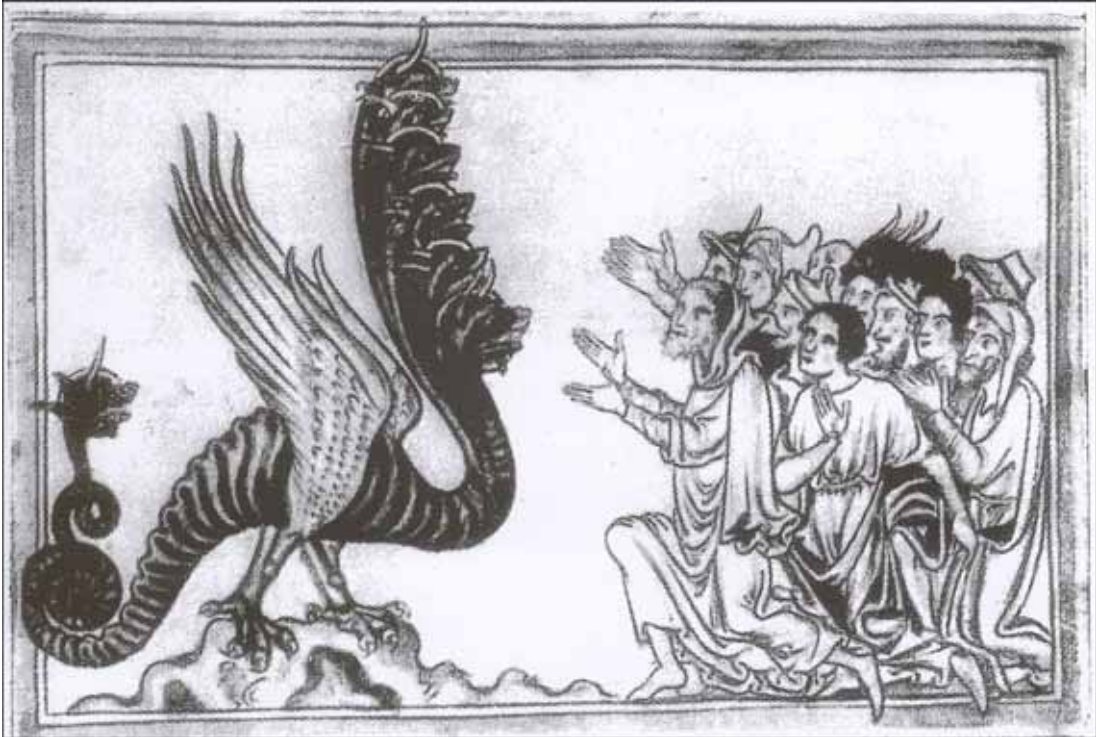
Bilde 11

Bilde 12

Bilde 13

Bilde 14

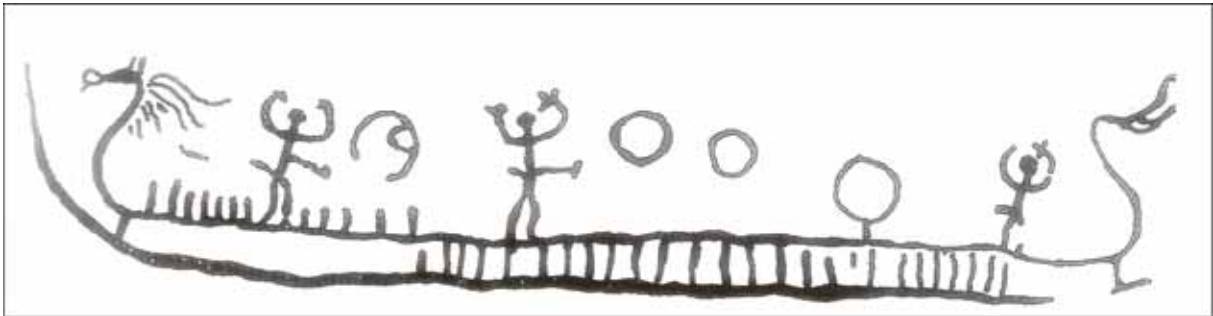
Bilde 15

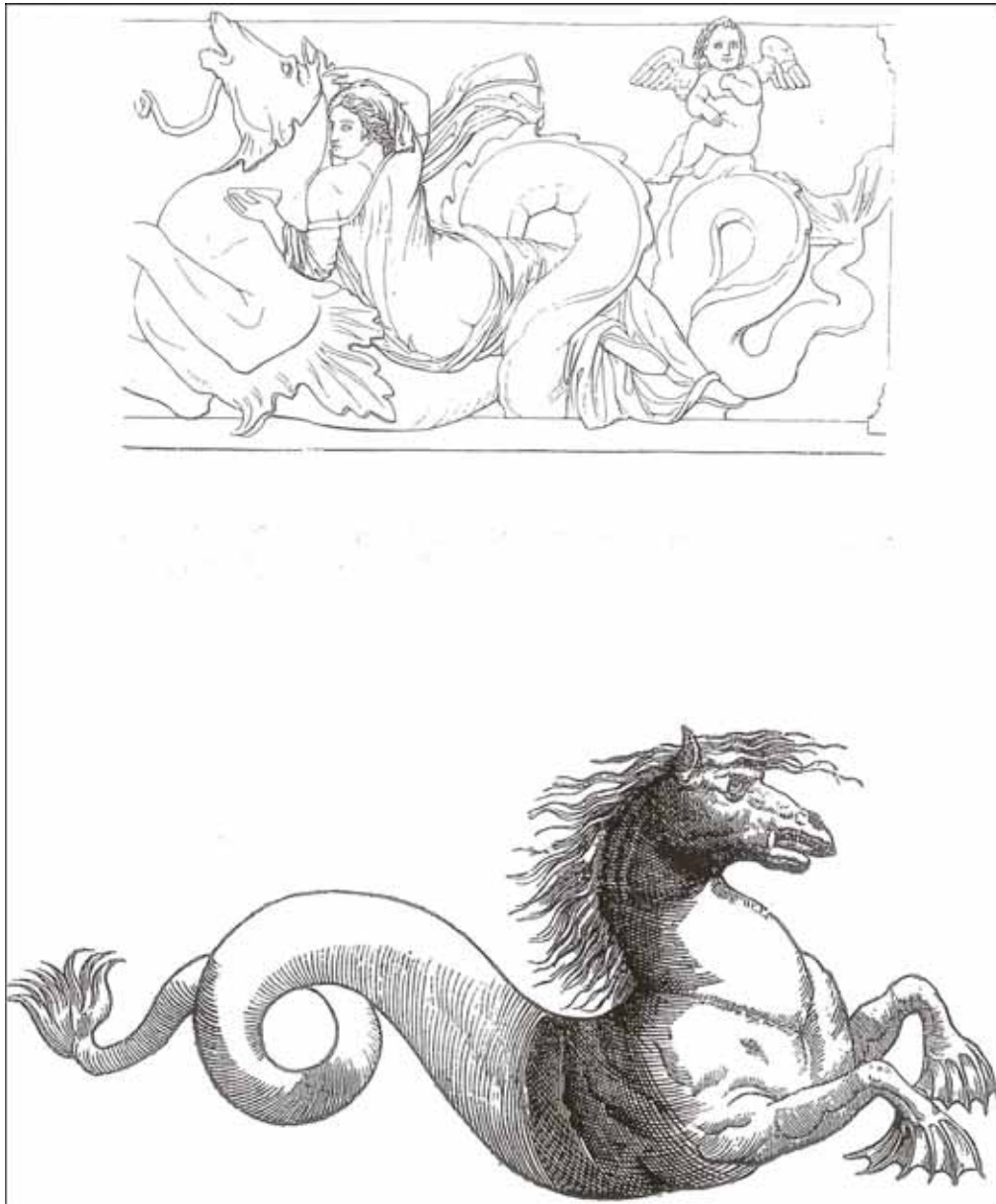
Bilde 16

Bilde 17

Bilde 18

Bilde 19

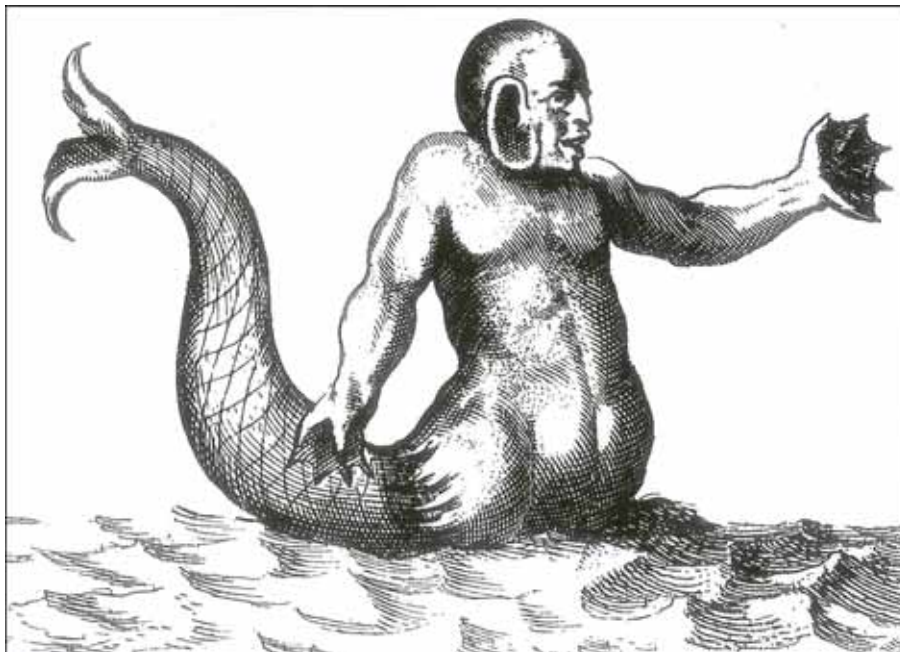
Bilde 20

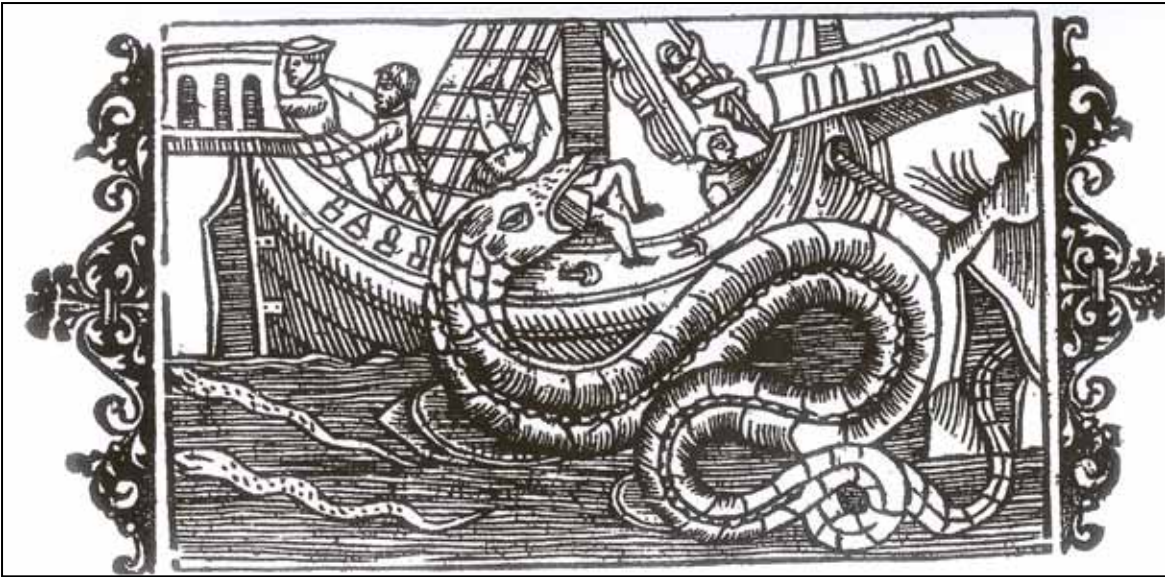
Bilde 21

Bilde 22

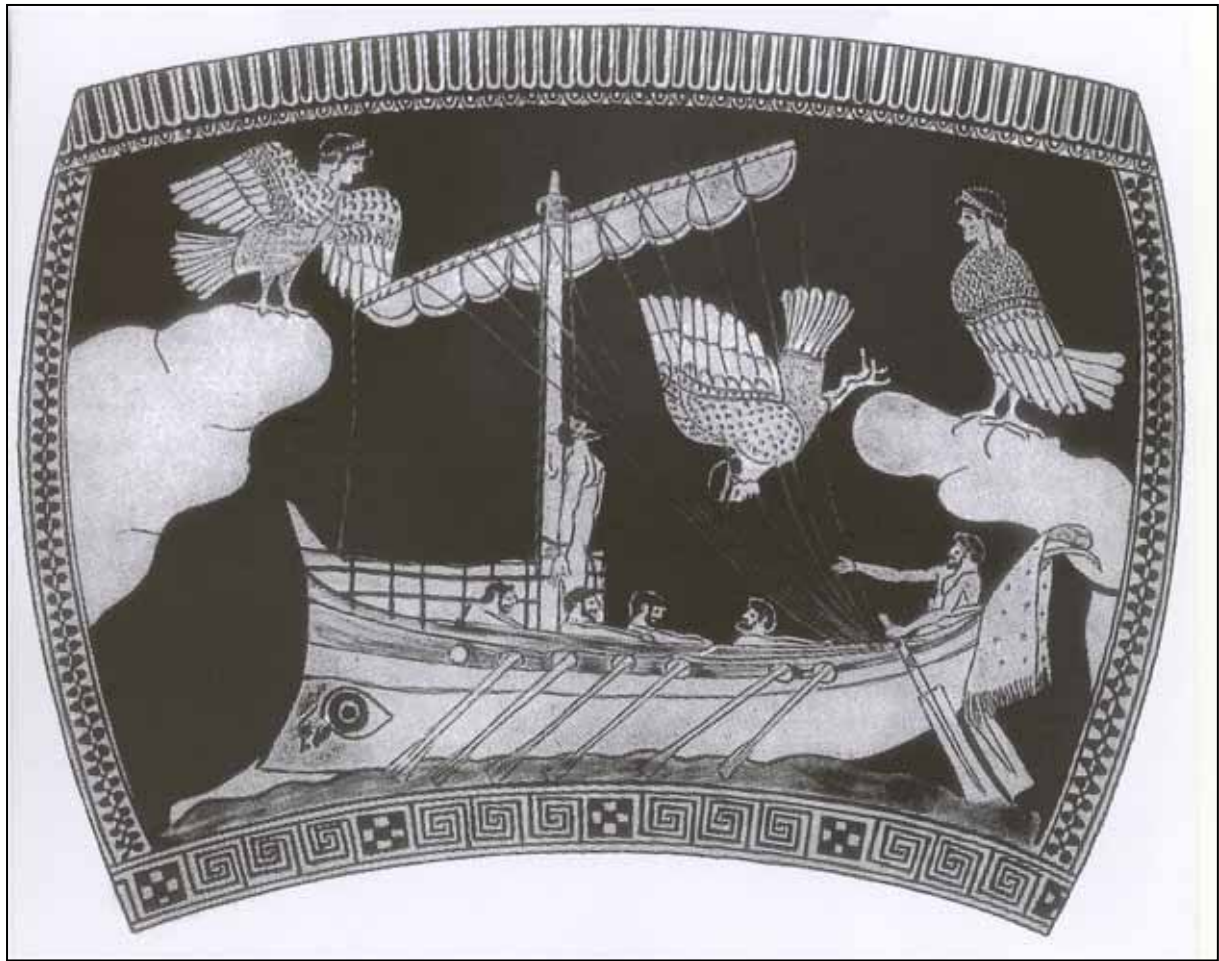
Bilde 23

Bilde 24

Bilde 25

Bilde 26

Bilde 27

Bilde 28

Bilde 29

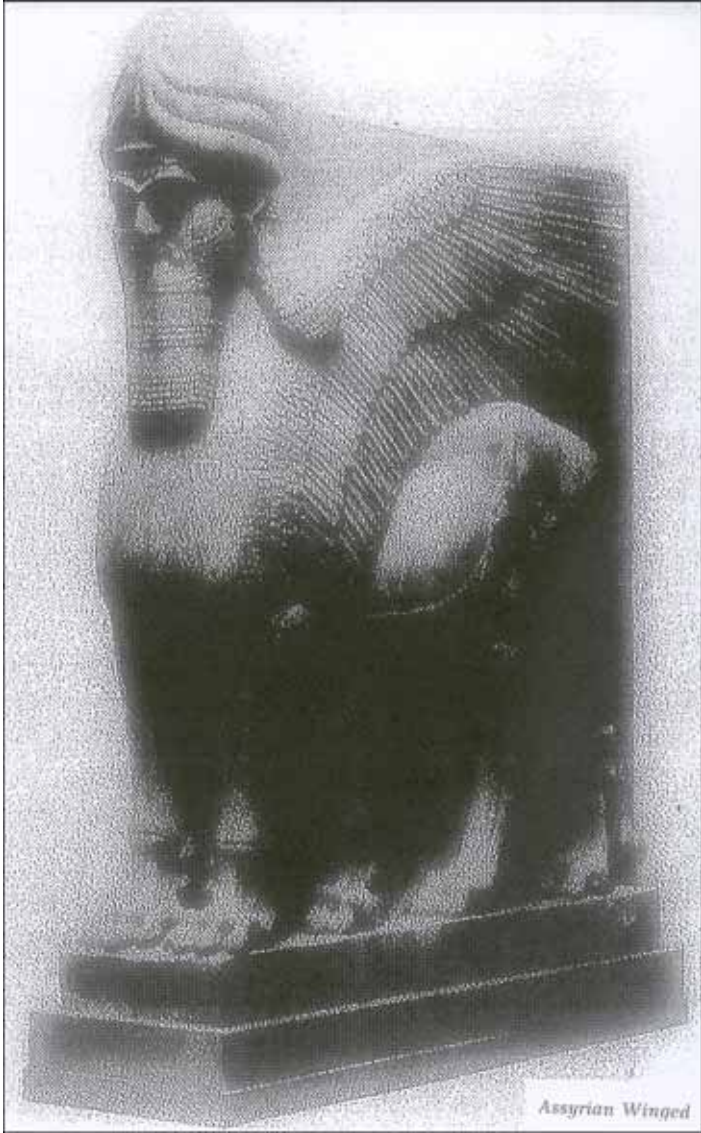
Bilde 30

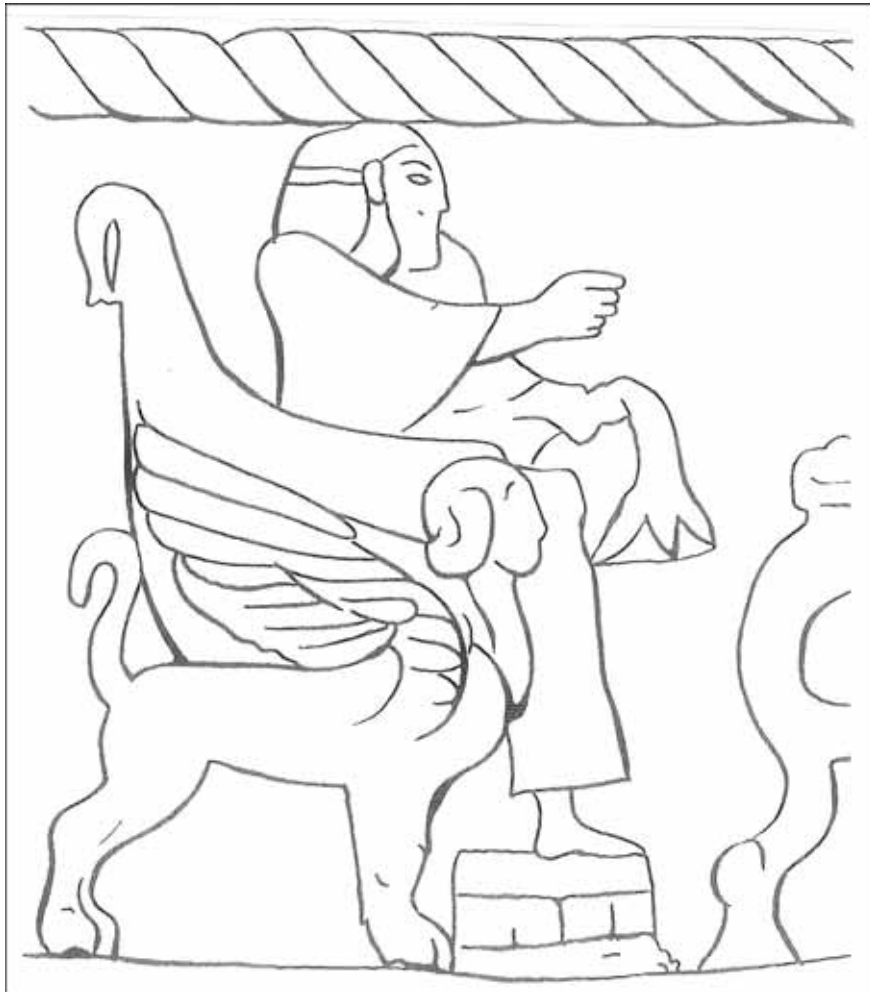
Bilde 31

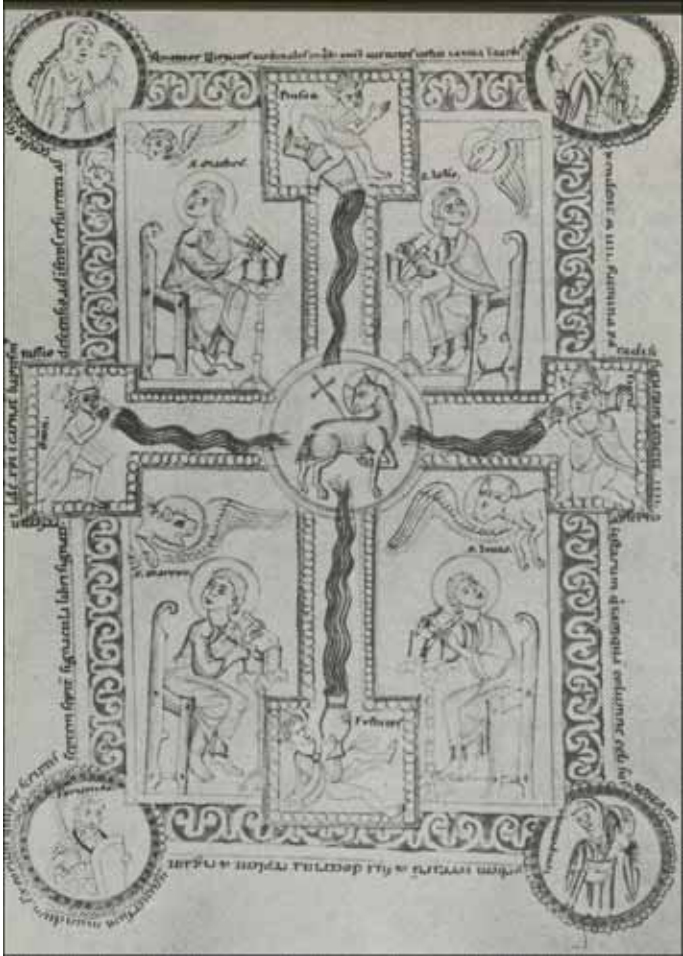
Bilde 32

Bilde 33

Bilde 34

Bilde 35

